

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

(Kom,) Nu är allt tillrett!
Om argument för och emot öppet
nattvardsbord

(Come,) Everything is prepared now!
About arguments for and against open communion

Anna Thyr

Termin: HT 2010
Kurs: RKT 145, Teologi 15 hp
Nivå: Kandidatuppsats
Handledare: Bo Claesson

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Inledande ord.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	5
1.3 Metod, teori, material och avgränsningar.....	6
1.4 Centrala begrepp	9
1.5 Uppsatsens struktur	11
2. Nattvarden ur historiskt perspektiv	12
2.1 Nattvardsfirandet i den tidiga kristna kyrkan	12
2.2 Nattvarden och reformationen.....	15
2.3 Sammanfattning	17
3. Nattvarden i Svenska kyrkan idag.....	18
3.1 Dop- och nattvardssyn.....	18
3.2 Gudstjänstförnyelse	20
3.3 Nattvard, dop och gudstjänst i siffror.....	21
3.4 Sammanfattning	23
4. Ekumeniska perspektiv på nattvarden.....	24
4.1 Ekumeniken internationellt	24
4.2 Ekumeniken i Sverige	26
4.2.1 Ett ekumeniskt nattvardsfirande i praktiken.....	28
4.3 Sammanfattning	30
5. Teologiska argument om nattvarden	31
5.1 Motion till Kyrkomötet	31
5.2 Remissvar på kyrkohandboksgruppens förslag.....	33
5.3 Teologiska argument för sluten kommunion	34

5.3.1 Formuleringar som antyder viss öppenhet i frågan	42
5.4 Uppsamling av argumenten för sluten kommunion	44
5.5 Teologiska argument för öppen kommunion	45
5.6 Uppsamling av argumenten för öppen kommunion	48
5.7 Argumentens praktiska perspektiv på nattvardsfirandet	49
6. Diskussion	53
6.1 De teologiska argumenten	53
6.2 De pastorala utmaningarna i Svenska kyrkan	55
6.3 Nattvardsteologi i relation till samhället	56
6.4 Avslutning och förslag till fortsatt forskning	58
Sammanfattning	59
Referenser.....	60
Internetreferenser	64
Bilaga 1	66
Bilaga 2	68

1. Inledning

Detta arbete tar upp frågorna om vem som har tillträde till nattvarden. Som rubriken antyder finns en inbjudan till nattvarden men gäller den alla? De flesta kyrkor anger dopet som förutsättning för deltagande i nattvarden men det finns de som menar att nattvardsbordet bör öppnas för alla som vill. I uppsatsens första kapitel presenteras val av ämne och arbetets syfte. Senare redovisas metod, material samt urval och avgränsningar. För att underlätta läsningen av uppsatsen förklaras centrala begrepp och sist beskrivs uppsatsens struktur. Men allra först ska denna fråga besvaras: Varför handlar uppsatsen om öppet nattvardsbord?

1.1 Inledande ord

Den nuvarande kyrkohandboken som utgör grunden för Svenska kyrkans gudstjänstliv och kyrkliga handlingar (dop, konfirmation, vigsel, begravning) antogs år 1986. Den är i behov av att förnyas för att anpassas till Bibel 2000, till kyrkoordningen samt att de liturgiska formuleringarna behöver bearbetas i syfte att finna ett mer inkluderande språkbruk. Svenska kyrkans kyrkostyrelse gav år 2006 en grupp uppdraget att göra en översyn av kyrkohandboken. I direktivet ingick även att göra en reflektion över gudstjänstens och de fasta gudstjänstordningarnas roll i kyrkans liv. En fråga som skulle reflekteras över var: *Vad är det att fira gudstjänst som återspeglar Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i en tid präglad av lokal gestaltning och stor alternativrikedom.*

I kyrkohandboksgruppens förslag till översyn av 1986 års kyrkohandbok finns intentioner att göra gudstjänsterna mer tillgängliga för samtidens besökare och samtidigt bevara kyrkans tro och tradition. Kyrkohandboksgruppen hänvisar till Ninna Edgardhs rapport, *Gudstjänst i tiden* (Arcus 2010) som är en genomlysning av Svenska kyrkans gudstjänster från 1986 till 2008.

I förslaget på teologiska grundprinciper från kyrkohandboksgruppen som gått på remiss påtalas ett pastoralt problem som jag vill titta närmare på. I Svenska kyrkan praktiseras partiellt öppet nattvardsbord vilket innebär att endast de som är döpta är berättigade att delta i nattvardsfirandet. Den sjunkande dopstatistiken, kontra det tilltagande nattvardsfirandet och det ökade ekumeniska samarbetet, gör att antalet gudstjänstfirande som inte är döpta sannolikt kommer att öka. Kyrkohandboksgruppen beskriver en erfarenhet som framkommit genom decennier av forskning, att kroppens och handlingarnas budskap är minst lika starkt som det talade budskapet. Vidare pekar man på möjligheterna att eftersom nattvardstillfällena ökar

kan detta ha medverkat till att den vördnad som tidigare avhållit människor från att gå ofta till nattvarden har avtagit. Och ungdomarna hör till den grupp som särskilt har bejakat denna utveckling. I handboksgruppens förankringsarbete har frågan om dopets förutsättning för deltagande i nattvarden aktualiserats.

Från att knappast ens vara en fråga har detta under den tid HB 86 varit i bruk vuxit fram som ett verkligt pastoralt problem. Detta märktes först i samband med konfirmationsarbetet, men frågan är numera närvarande vid i stort sett varje nattvardstillfälle i många församlingar. För många människor i dagens samhälle verkar det vara mer naturligt och enklare att börja sin väg in i kyrkan via nattvarden än via dopet.¹

Vidare förklarar handboksgruppen att det inte ingår i deras uppdrag att reflektera över den teologiska principfrågan men vill däremot aktualisera dess pastorala och liturgiska konsekvenser. De diskuterar även den strävan som finns i Svenska kyrkan att skapa öppenhet i gudstjänsten för människor som inte har kyrklig bakgrund eller tydliga kristna referensramar och påminner om det växande ekumeniska samarbetet och konstaterar att kyrkans gudstjänstfirande gemenskaper kommer i framtiden i allt större utsträckning att bestå av icke döpta personer. I sina slutsatser formulerar de sig så här under punkt tio:

De liturgiska konsekvenserna av ett partiellt slutet nattvardsbord i gudstjänster som gör anspråk på öppenhet måste utredas vidare, eftersom kyrkohandboksgruppen bedömer det som en omöjlighet att skapa liturgiska former som förenar öppenhet och slutenhet på ett trovärdigt sätt.²

Hur ska detta hanteras i Svenska kyrkan och hur går debatten om att öppna nattvardsbordet för alla? Detta är intressanta frågor som väckt min nyfikenhet.

1.2 Syfte och frågeställningar

I den här uppsatsen jämför jag teologiska argument för ett slutet respektive öppet nattvardsbord och undersöker dess praktiska konsekvenser för nattvardsfirandet i Svenska kyrkan. Hur ser teologer på frågan om dopet som förutsättning på deltagandet i nattvarden? Vilka anvisningar finns för nattvardsfirande i Svenska kyrkan och hur går det till i praktiken?

---

¹ Teologiska grundprinciper för arbete i 2006 års kyrkohandboksgrupp s 21, HB 86 är Svenska kyrkans Kyrkohandbok från 1986 som är normgivande för gudstjänster och kyrkliga handlingar (dop, konfirmation, vigsel, begravning) www.svenskakyrkan.se/kyrkohanboken .

² Ibid., s. 28.

1.3 Metod, teori, material och avgränsningar

Uppsatsen bygger på ett urval av texter där metoden är deskriptiv och jämförande. En förutsättning för all texttolkning är förförståelsen och ingen tolkning kan ske helt förutsättningslöst, menar Björn Vikström men påpekar även att ”Förförståelsen kan naturligtvis vara en fara, eftersom den styr och vinklar tolkningsprocessen, men den är framför allt ett oundgängligt villkor för att förståelse överhuvudtaget skall kunna uppnås.”³ Vikström hänvisar till Ricoeur, som beskriver tolkningsuppgiften som en ”tolkningarnas konflikt”, en samverkan mellan medkännande och misstänkande tolkning.⁴ En tolkning som kombinerar uppmärksamt lyssnande med en kritisk distans. Ricoeur menar att tillit och misstro går hand i hand. Men kritiken kan inte stå på egna ben och kan aldrig bedrivas förutsättningslöst. Den behöver föregås av lyssnandet, utan det finns inget att tolka eller tala om. Kritiken kan heller inte bli hängande i luften. För att få relevans behöver resultaten av analyser möta den värld där tolkaren lever. Ricoeur beskriver tolkningsprocessen som en ”hermeneutisk båge” som startar som en naiv förståelse men via förklaring och analys leder vidare till en fördjupad, tillämplande förståelse. Detta kan även beskrivas som en cirkel eller en spiralformad rörelse där tolkning av en text påverkar vår förståelse av dess delar och delarna påverkar i sin tur vår förståelse av hela texten.⁵ Gadamer menar att teologer bör vara medvetna om att deras diskurs bygger på symbolernas och myternas mångtydighet, vilka i sin tur kommer från ännu mer svårtydda religiösa erfarenheter.⁶

När det gäller valet av texter gav en sökning på ”dop och nattvard” i Libris sökmotor några intressanta resultat i två relativt färskta avhandlingar. Dels Lena Petersons *Kärlekens måltid* (2005) som handlar om nattvardens tematiska förändringar under de senaste fyrtio åren. Men även Anna Karin Hammars avhandling om dopet *Skapelsens mysterium* (2009). I den senare tar författaren upp relationen mellan döpta och odöpta men även pastorala frågor som har relevans till denna uppsats frågeställningar. Efter en snabb genomläsning av dessa fann jag några tongivande teologer och texter som kunde användas. I

---

³ Vikström, Björn, 2005, s.13.

⁴ Ibid., s. 26.

⁵ Ibid., s. 26, 136.

⁶ Ibid., s. 61.

kyrkohandboksgruppens dokument hänvisades till Ninna Edgardhs nyutkomna bok *Gudstjänst i tiden* (2010) som även det gav flera relevanta referenser. En mejlkontakt med Lena Peterson resulterade i tipset om teologen Gordon W. Lathrop och till utredningen av motionen om öppet nattvardsbord som inkom till Kyrkomötet 2005. Andra källor som anträffades i sökningen var Alexander Schmemmann och Peter Halldorf som båda har skrivit om Eukaristi. Av Schmemmann valdes *Eukaristin - kärlekens sakrament* (1997) som var den sista bok han skrev innan sin död. Halldorf har i en liten skrift *Eukaristin: så som den firas i övre salen i nya slottet Bjärka-Säby* (2005) beskrivit hur nattvarden firas i en spännande blandning av frikyrklig och ortodox tradition.

I samråd med handledaren valdes några för ämnet relevanta författare som haft inflytande i den teologiska debatten: Aulén, Wingren, Schmemmann, Jeanrond. När det gäller Luther och hans medarbetare Melancthon, Barth och Bonhoeffer, som också gjort stora avtryck i teologin har hänsyn tagits till omfång och tillgänglighet av material. Jag valde att läsa Karl Barths *Dogmatikens grunder* som är en sammanställning av hans föreläsningar och en sammanfattning av hans stora verk *Kirchliche Dogmatik*. När det gäller Bonhoeffer valdes *Efterföljelse* vilket räknas till en av hans mest lästa texter och som sammanfattar hans uppfattningar. Som utgångspunkt för Luthers argument användes, de av honom och hans medarbetare Philipp Melancthons texter som finns samlade i *Svenska kyrkans bekännelseskrifter*.

I databasen ATLA Religion Database with ATLASerials fanns flera relevanta artiklar om öppet eller slutet nattvardsbord inom den lutherska och anglikanska kyrkotraditionen. Urvalet av dessa gjordes utifrån fyra kriterier i fallande prioritet: relevans, vetenskaplighet, tillgänglighet och aktualitet. Det finns möjlighet i databasen att förhandsmarkera fulltext, Scholarly (Peer Reviewe) och publiceringsperiod. Det fanns sex artiklar på sökorden *open and closed communion* publicerade mellan åren 1994-2009 som var tillgängliga i fulltext. Artiklarna var publicerade i tidskrifter som förhandsgranskas ur ett vetenskapligt perspektiv. Urvalet av dessa artiklar sker i USA vilket gör att de flesta artiklarna är skrivna i en amerikansk kontext. Fyra av dessa är relaterade till varandra genom att de är publicerade i samma tidskrift och utgör en debatt mellan tre teologer ur Episkopal kontext, James W Farwell, Kathryn Tanner och Stephen Edmondson (vars artikel publicerades senare men relaterar till de andra två). Dessutom valdes två artiklar från ett lutherskt perspektiv Gordon W. Lathrop och Paul J Nuechterlein.

I uppsatsen hänvisas även till några viktiga normerande texter som ofta refereras i artiklar, forskning och samarbetsavtal. Här presenteras dessa texter samt på vilket sätt de förkortas i uppsatsen.

- Svenska kyrkans bekännelseskrifter som bland annat innehåller Luthers lilla och stora katekes, Augsburgska bekännelsen. Förkortas SKBS i uppsatsen.
- Kyrkoordningen – ett dokument som revideras efter varje kyrkomöte för att överensstämna med av kyrkomötet fattade beslut. Förkortas KO i texten.
- Apostoliska fäderna som är en samling av de äldsta texterna från den tidiga kristna kyrkan. Särskilt ofta refererad är Didaché.
- BEM - dokumentet som står för Baptism, Eucharist and Ministry (på svenska, Dop, Nattvard, Ämbete) även kallat Lima-dokumentet från Kyrkornas världsråd som hölls i Peru 1982. Dokumentet innehåller den officiella texten från Faith and Order med kommissionens egna kommentarer. Förkortas BEM.
- Svenska kyrkans kyrkohandbok från 1986 som ligger till grund för gudstjänstlivet och de kyrkliga handlingarna. Förkortas HB 86.

Förutom dessa i Svenska kyrkan viktiga texter, och som redan nämnts i inledningen, används Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp, ett dokument med förslag till revidering av HB 86 samt remissvaren från stiftet. Benämns *Kyrkohandboksgruppens förslag* i uppsatsen. En motion om öppet nattvardsbord som inkom till kyrkomötet 2005 och utredningen av motionen utgör även det ett underlag och kallas *Motionen 2005:53* i uppsatsen.

Det finns en uppsjö av litteratur skriven om nattvarden vilket inte är konstigt för en rit med ett historiskt perspektiv på tvåtusen år. Därför gjordes ett försök att avgränsa textmängden genom att söka litteratur som tar upp relationen mellan dop och nattvard. Det begränsade tillgången kraftigt. De äldre tongivande teologerna skriver om dopet och nattvarden men sällan relationen mellan dem. Det kan tolkas som om dopet var en självklar förutsättning för nattvarden. Med den makt och inflytande som den kristna kyrkan har haft i Sverige och Västeuropa var det så att de allra flesta medborgare i de kristna länderna var döpta fram till i början på 1900-talet. Tidigt i undersökningen upptäckte jag att öppen kommunion hade flera betydelser. Det betydde både att nattvarden var öppen för alla, döpta

som odöpta men även att begreppet öppet nattvardsbord betydde att det var öppet för alla döpta oavsett vilket samfund eller kyrkofamilj man representerade.

Det finns två teologer vars texter jag gärna hade haft med i undersökningen. Dels teologen och ärkebiskopen Yngve Brilioths (1891-1959) *Nattvarden i evangeliskt gudstjänstliv* (1927) och dels den romersk-katolske teologen Edward Schillebeeckx (1914-2009) bok *The Eucharist*. Dessa teologer citeras ofta i det material som utgör underlag för uppsatsen men som tyvärr inte fanns tillgängliga, under den begränsade tidsperiod, som undersökningen genomfördes.

1.4 Centrala begrepp

Nattvard är ett komplext begrepp och innehåller många olika teman. Hur man använder begreppet beror på vilken kontext man befinner sig i. Det finns skillnader i tidsperiod, kyrkofamilj eller geografisk hemvist. För att underlätta läsningen redogörs här nedan för några i uppsatsen centrala begrepp.

Nattvarden är själva måltiden i mässan eller gudstjänsten. Den har många benämningar här nedan följer några av dem. *Altarets* eller *Bordets sakrament* brukar stå i paritet till Ordets sakrament som är mässans första del och som handlar om textläsning och predikan.⁷ Det förra handlar om mässans andra del och lyfter fram själva måltiden. Valet av begrepp kan visa vilket av nattvardens olika teman man betonar. Väljer man altaret symboliserar det Kristi offer medan bordet mer symboliserar måltiden. Ibland kallas nattvarden för *Brödsbrytelse* och hänvisar till att Jesus bröt brödet tillsammans med lärjungarna, ofta förekommande i Pingströrelsen.⁸ I *Herrens heliga måltid* eller *Herrens heliga sakrament* ligger tonvikten på måltidens symbolvärde och religiösa status. *Eukaristi* kommer av det grekiska ordet *eucharisti'a* som betyder tacksägelse och används som beteckning på nattvarden sedan äldsta tid. Det återspeglar att tacksägelsen, lovprisningen ses som konstitutiv för nattvardsfirandet.⁹ *Kommunion* används som begrepp för själva mottagandet av nattvardsgåvorna. Som verb används ”kommunicera” och som deltagare ”kommunikant”. Den som tillreder och står för utdelandet kallas för *officiant, celebrant* eller

---

⁷ Luther använde begreppet *Altarets sakrament*. Se *Svenska kyrkans bekännelseskriterier*, 1985, s. 372, 484.

⁸ Bexell, Oloph, Ekenberg, Anders & Ström, Per, 1993, s. 319-338.

⁹ *Ibid.*, s. 324.

liturg.¹⁰ I uppsatsen förekommer ofta begreppet *Öppet* och *slutet nattvardsbord*. Detta ska inte förväxlas med ”brutet och obrutet duklag” som avser själva tillvägagångssättet när man delar ut nattvarden vid altarringen. Under uppsatsens skrivande upptäcktes att begreppet var otydligt och användes olika i olika texter. Öppet nattvardsbord kan betyda att alla döpta, barn, eller andra kyrkotillhöriga är välkomna att delta i nattvarden.¹¹ Eller att öppet nattvardsbord betyder att man inte kontrollerar tro, dop eller kyrkotillhörighet.¹² För andra menas att nattvardsbordet är öppet även för de som inte är döpta.¹³ Vissa samfund bjuder in alla som är troende.¹⁴ Där är tron en avgörande faktor som inte går att granska. Kyrkotillhörighet och dop kan kontrolleras även om detta inte praktiseras och ingen avvisas som vill delta.¹⁵ Slutet nattvardsbord får då betydelsen att tillgång till nattvarden har vissa förbehåll till exempel dop eller kyrkotillhörighet.

I uppsatsen används, om inget annat definieras, öppet nattvardsbord eller öppen kommunion i betydelsen *öppet för alla som vill*. Och slutet nattvardsbord eller slutet kommunion i betydelsen *endast döpta har rätt att delta*. Begreppet *kyrka* och *församling* kan användas olika.¹⁶ *Kyrka* kan betyda själva byggnaden, ett samfund men även hela kristenheten. *Församling* kan beteckna menigheten eller lekmännen till skillnad från prästen, den lokala grupp som firar gudstjänst eller det geografiska område, i vilket den lokala gruppen av kristna bor, oftast använt i Svenska kyrkan. *Församling* kan också syfta på hela kristenheten, ofta förekommande i frikyrkligt språkbruk. När *Kyrkan* används i uppsatsen menas den världsvida kristna kyrkan. Om texten avser Svenska kyrkan anges detta. Med

---

¹⁰ Ibid., s. 328, 332.

¹¹ Svenska kyrkans Läronämnd och Gudstjänstutskott (bilaga 2), Nuechterlein, Paul J.,

¹² *Guds kyrka och en levande församling. Rapport från den officiella samtalsgruppen mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionsförbundet*, Stockholm: Verbum, 1995, s. 44.

¹³ Motion 2005:53, se bilaga 1, Gordon W. Lathrop.

¹⁴ Svenska Missionskyrkan, se Ekumenisk överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionskyrkan.

¹⁵ Se bilaga 2, Gudstjänstutskottets yttrande G205:5 om Motion 2005:53.

¹⁶ Borgehammar, Stefan, 1993, s.17.

frikyrka menas de traditionella frikyrkor som växte fram under tiden som Svenska kyrkan var statskyrka i Sverige.

1.5 Uppsatsens struktur

Under denna rubrik redogörs för uppsatsens struktur. Efter inledande kapitel följer en beskrivning av nattvardens utveckling. Om man skulle beskriva nattvardens utveckling och förändring under två tusen år skulle det behöva betydligt mer plats än vad denna uppsats rimligen har utrymme för. Därför görs endast två nedslag, först i den tidiga kristna kyrkan och reformationen, för att sedan landa i Svenska kyrkan idag, som är hemvist för ämnet ifråga. Valet att börja i den tidiga kyrkan och mellanlanda i reformationen gjordes utifrån bedömningen, att det dels var viktig för utvecklingen i Svenska kyrkan, och dels för att teologer i den lutherska traditionen ofta hänvisar till just den tidiga kyrkan och till reformationen. Naturligtvis finns det där emellan intressanta företeelser men denna uppsats gör inte anspråk på att vara heltäckande utan vill fokusera på teologiska argument mer än att beskriva historiken. I kapitel 3 ges en beskrivning av situationen i Svenska kyrkan med hänsyn till nattvardssyn och gudstjänstförnyelse. Det är just i balansen mellan tradition och situation som de spänningar kan uppstå som kyrkohandboksgruppen ger uttryck för. Begreppet tradition har tolkningsvariationer och används på olika sätt i olika kontexter. I kyrkohandboksgruppens förslag preciseras inte begreppet tradition mer än att man hänvisar till kyrkostyrelsens formulering att Svenska kyrkan står i den allmänkyrkliga traditionen. Vilket kan tolkas att man hänvisar till vad man historiskt har praktiserat både teologiskt och liturgiskt. Vissa företeelser är nyare än andra men en del går så långt tillbaka som till fornkyrkan till exempel att dop och nattvard hör ihop. I kapitlet presenteras de normgivande dokument som Svenska kyrkan har att rätta sig efter när det gäller gudstjänst, nattvard och dop men även relevant statistik. Kapitel 4 beskriver nattvarden ur ett ekumeniskt perspektiv. Dels för att den ekumeniska och den internationella utkikspunkten påverkar Svenska kyrkan idag, dels för att nattvardsfrågan är en av de svåraste frågorna att komma överens om. I kapitel 5 presenteras de olika teologiska argumenten som sammanfattas i åtta olika teser. Fyra för öppet nattvardsbord och fyra emot. I sista kapitlet diskuteras de teologiska argumenten och ett försök till att koppla ett samhällsperspektiv på problemet. Uppsatsen avslutas med en reflektion på uppsatsens titel och förslag till fortsatt forskning.

2. Nattvarden ur historiskt perspektiv

För att förstå varför gudstjänsterna ser ut som de gör idag är det viktigt att söka sig tillbaka till historien. Formerna för gudstjänster och nattvardsfirande har utvecklats successivt. Flera av teologernas texter, som utgör underlaget för uppsatsen, hänvisar till den tidiga kristna traditionen. Men eftersom uppsatsen dessutom berör Svenska kyrkan hänvisas även till den lutherska traditionen och reformationen. Därför presenteras här kortfattat några viktiga drag i den tidiga kyrkans gudstjänster och förändringen av gudstjänsten efter reformationen.

2.1 Nattvardsfirandet i den tidiga kristna kyrkan

Den urkristna gudstjänsten har två källor, dels den judiska ordgudstjänsten, dels Jesu instiftelse av nattvarden.¹⁷ Jesus och hans lärjungar var judar och firade den judiska gudstjänsten i synagogan och i templet. Det finns inga säkra källor på hur en judisk gudstjänst egentligen gick till under nytestamentlig tid, först på 200-talet finns det ett rikare material.¹⁸ Det finns några texter i Nya testamentet som vagt beskriver de första kristna gudstjänsterna. Apostlagärningarnas författare skriver om den första så kallade kristna församlingen, att de samlades både i templet och i hemmen, men det var i hemmen de bröt brödet (Apg. 2:41–46, 20:7-8).¹⁹ Nattvarden firades enligt Aposteln Paulus (1 Kor 11:26) med den sista påskmåltiden, som Jesus hade med sina lärjungar, som förebild. Denna sista måltid finns beskriven av synoptikerna (Matt 26:26-29, Mark 14:22-25, Luk 22:14-20) och används fortfarande i de så kallade instiftelseorden som officianten läser i samband med nattvardsbönen i dagens mässor. Paulus beskriver i första Korintierbrevet, en gudstjänst som urartat. Herrens måltid präglas där av frosseri av mat och dryck och rika som tar för sig på bekostnad av de mindre bemedlade. I de nytestamentliga texterna framgår att måltiden var viktig. I Apostlagärningarna kallas måltiden för ”brödsbrytelse” och hos Paulus talas det om ”Herrens måltid”.²⁰

Förföljelsen av kristna ledde till en spridning av grupper runt om Medelhavet.

---

¹⁷ Martling, Carl Henrik, 2006, s. 87.

¹⁸ Rubensson, Samuel, 2006, s. 376.

¹⁹ Bibel 2000 används i uppsatsen om inget annat anges.

²⁰ Rubensson, Samuel, 2006, s. 376.

Templet i Jerusalem förstördes år 70 e. kr. Efter det samlades de kristna, både judar och icke judar i synagogor, hem och även andra lokaler. De råder delade meningar om dopet och nattvardens betydelse i den tidiga kyrkan. En del teologer menar att dopet ersatte omskärelsen som förbundstecken mellan Gud och människa och måltiden ersatte förbundsofferandet i templet.²¹ Andra ser dopets primära funktion som en initiationsakt med rötter i Johannes döparens verksamhet som präglades av judendomens reningsriter. Och att nattvarden inte vuxit fram ur tempelkulten utan snarare i den delen av den judiska kulturen som hade sitt centrum i familjen.²² Att dopet och nattvarden var viktiga delar i den kristna gudstjänsten är man där emot ganska överens om. Grundstrukturen kom till under andra århundradet och beskrivs av Justinus Martyren. Han flyttade som vuxen till Rom och troligen är det de gudstjänster som firades där han beskriver i Apologi 65 och 67 som anses vara de allra äldsta texterna som beskriver den kristna gudstjänsten. Först skildras en eukaristisk måltid efter ett dop och senare en söndagsgudstjänst.²³

Sedan han blivit tvagen och anslutit sig till oss, för vi honom till dem som kallas bröder och är församlade där, och vi ber där gemensamt böner för oss själva, för den nydöpte och för andra i hela världen. ... Sedan vi avslutat bönerna, hälsar vi varandra med en helig kyss. Därefter fram bärs bröd, en bägare med vatten och en bägare med blandat vin till föreståndaren för bröderna. Denne tar emot dessa, ger pris och ära åt alltings Fader genom Sonens och den helige Andens namn och fram bär en lång tacksägelse (*eucharistia*) för att vi har ansetts värdiga att ta emot dessa (gåvor) från honom. När han avslutat bönerna och tacksägelsen, instämmer hela folket och säger: ”Amen”. Amen är ett hebreiskt ord som betyder ”Må det ske”. Sedan föreståndaren har fram burit sin tacksägelse och folket har stämt in, utdelar de bland oss som kallas diakoner åt var och en av det välsignade brödet och vinet och vattnet och bär ut till de som inte är närvarande.²⁴

På den dag som kallas solens dag samlas vi alla, från städerna och från landet. Man läser ur apostlarnas hågkomster och profeternas skrifter så långt tiden räcker. När föreläsaren har slutat håller föreståndaren ett anförande, och uppmanar ivrigt till att efterfölja dessa sköna ord. Därefter reser vi oss alla tillsammans och ber, och när vi som förut sagts har avslutat bönen, bärs bröd, vin och vatten fram. Föreståndaren fram bär efter förmåga böner och tacksägelser, och folket stämmer in med ”Amen”.

---

²¹ Martling, Carl Henrik, 2006, s. 87.

²² Stendahl, Krister, 1986, s. 207, 212. Stendahl (1937-2006) professor i bibelvetenskap vid Harvard, USA och biskop i Stockholm.

²³ Fornberg, Tord, 2004, s. 186.

²⁴ Beskow, Per (red.), 1998, s. 78.

Sedan delas de välsignade gåvorna ut och tas emot av var och en, och åt dem som inte är närvarande sänds de ut av diakonerna.²⁵

Gudstjänster firas fortfarande, med i princip samma ordning, i många kyrkor. Först ordets gudstjänst med textläsning och predikan, därefter offertorium då nattvardsgåvorna bärs fram och tillreds. Sedan följer eukaristibön och slutligen kommunion. I Didaché eller De tolv apostlarnas lära, från omkring år 100, som kan betecknas som en kyrklig instruktionsbok, finns nattvardsfirandet beskrivet.²⁶

Ingen får äta eller dricka av er eukaristi utom de som har blivit döpta i Herrens namn. Ty detta som Herren har sagt: *Ge inte det heliga åt hundarna.*²⁷

Efter måltiden finns anvisning om hur tackbönen ska uttryckas:

Vi tackar dig, helige Fader
för ditt heliga namn
som har en boning i våra hjärtan
och för kunskapen och tron och odödligheten
som du har uppenbarat för oss
genom Jesus, din tjänare.
Dig tillhör äran i evighet.

(...)

Hosianna, Davids Gud!
Om någon är helig, så må han komma.
Om någon inte är det, så må han omvända sig.
Maranatha. Amen.²⁸

Vidare beskriver Didaché hur man firar söndagsgudstjänst och om förhållningssättet bland medlemmarna i församlingen:

På Herrens dag skall ni samlas och bryta bröd och frambära tacksägelse efter att ha bekänt era synder, så att ert offer blir rent. Men den som har en tvist med en broder skall ni inte låta delta i er sammankomst förrän de har försonats, så att ert offer inte blir vanhelgat. Ty så har Herren sagt: *Överallt och alltid skall de bära fram ett rent offer åt mig. Jag är en stor konung, säger Herren, och mitt namn är underbart bland folken.*²⁹

---

²⁵ Ibid., s. 79.

²⁶ Andréén, Olof, Beskow, Per (red.), 2006, s.15.

²⁷ Ibid., s. 21f.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid., s. 23f. Den kursiva texten är hämtad från profeten Malaki, 1:11,14, Gamla testamentet.

Anders Ekenberg menar att de allra äldsta gudstjänsterna hade anknytning till det judiska gudstjänstfirandet. Dels genom vissa böneformer och dels en del rituella bruk vid högtider och måltider.³⁰ Gudstjänsterna präglades även i vissa avseenden av sedvänjor som fanns utanför judiska miljöer. Det existerade inte några nedskrivna agendor eller fastställda ordningar under de första århundradena. Det tyder på en liturgisk frihet snarare än att det var hemliga för utomstående. Ekenberg hänvisar till Tertullianus som omkring år 200 e kr betonade att man inte enbart ville upprepa fastlagda formler och vara lika fastlåsta som den romerska religionen med dess noggranna riter och ritualtexter. Lena Peterson refererar i sin avhandling till Lars Eckerdal, som menar att forskningens jakt på den ursprungliga, äkta liturgin inte resulterade i en beskrivning av enhetlighet, utan tvärtom en liturgisk mångfald.³¹

Under 300-talet förändrades villkoren för den kristna kyrkan inom det romerska imperiet.³² Kristendomen blev tillåten och blev snart den officiella religionen. Stora kyrkobyggnader byggdes som krävde ståtligare gudstjänster med mäktiga fastlagda liturgier. Schmemmann konstaterar att begreppet kyrka nu blev förknippat med själva byggnaden som även började ses som helig.³³ Tidigare hade människorna som firade gudstjänst som en kristen församling varit de heliga. Storslagna ceremonier i de stora kyrkorna utfördes nu av prästerna vilket ledde till att gudstjänstbesökarna passiviserades.

2.2 Nattvarden och reformationen

Det rådde ingen enhetlighet i hur man firade mässa i västerländska medeltida kyrkor. Runt om Europa utvecklades olika speciella liturgiska traditioner som motsatte sig den romerska kyrkans krav på uniformitet.³⁴ Reformatorerna i sin tur ville rensa gudstjänsterna från de inslag som stred mot bibelns budskap och vissa ville tillbaka till det ursprungliga

---

³⁰ Ekenberg, Anders, 1993, s. 159.

³¹ Petersson, Lena, är teolog och lärare på Svenska kyrkans Pastoralinstitut i Lund och har skrivit doktorsavhandlingen *Kärlekens måltid- en studie av mässliturgier i Svenska kyrkan under perioden 1986-2004*, Lunds universitet, 2005, s. 49.

³² Ekenberg, Anders, 1993, s. 160.

³³ Schmemmann, Alexander, 1986, s. 93-116.

³⁴ Martling, Carl Henrik, 2006 s. 92.

nytestamentligas form och innehåll.³⁵ Detta ledde till att under reformationen skedde ett intensivt liturgiskt förändringsarbete. Luther själv menar att det inte fanns några bevis om fastlagda riter i den tidiga kyrkan eller hos de apostoliska fäderna och betonar ofta den liturgiska friheten och hänvisar till Galaterbrevet (Gal 4:31).³⁶ Något som Luther poängterade var att människor skulle komma väl förberedda till mässan. Det var viktigt att kommunikanterna hade kunskap om nattvarden. Musik och sång var också viktiga delar i mässan. Och det skulle vara på folkets språk, så att det var begripligt för den vanlige gudstjänstbesökaren. I sin andra mässa (1526) ersatta han flera moment från den gamla latinska mässan med tyska psalmer eftersom han ansåg att församlingssången var ett pedagogiskt verktyg.³⁷ Luther kritiserade även den gamla ordningen, att lekmännen inte fick ta emot vin i kommunionen utan endast brödet.³⁸ Till skillnad från den katolska och ortodoxa traditionen som räknar med sju sakramentala mysterier räknar den lutherska med två.³⁹ Dessa är dopet och nattvarden. Ibland räknas även bikten med tillhörande absolution som ett tredje sakrament. Nattvarden är till för ”syndernas förlåtelse, liv och salighet” skriver Luther i sin lilla katekes.⁴⁰ Luther har ett pragmatiskt förhållningssätt när det gäller hanteringen av sakramentet:

Därför är det nu lätt att besvara allahanda spørsmål, varmed man nu har bekymmer, såsom t.ex. om också en ogudaktig präst kan handhava och utdela sakramentet, och annat av samma slag. Ty inför sådant är vår slutsats klar, och vi säga: även om en bov mottager eller utdelar sakramentet, så har han att göra med det rätta sakramentet, dvs. Kristi lekamen och blod, lika väl som den som umgås därmed på det allra värdigaste sätt. Ty det är icke grundat på människors helighet, utan på Guds ord. Och likasom intet helgon på jorden, ja, ej ens en ängel i himmelen kan göra bröd och vin till Kristi lekamen och blod, så kan heller ingen förändra eller förvandla sakramentet, även om det missbrukas.⁴¹

---

³⁵ Ekenberg, Anders, 1993, s. 167.

³⁶ Petersson, Lena, 2005, s. 45-46.

³⁷ Martling, Carl Henrik, 2006, s. 99.

³⁸ Melancthon, Philipp, ”Augsburgska bekännelsen, XXII.” *Svenska kyrkans bekännelsekrifter* (SKBS)1985, s. 68, (1497-1560) Han var Luthers lärjunge och medarbetare.

³⁹ Martling, Carl Henrik, 1993, s. 47-54.

⁴⁰ SKBS,1985, s. 373.

⁴¹ Luthers stora katekes, SKBS 1985, s. 486.

Under den svenska reformationen hade man stora problem med bristen på kommunikanter eftersom den medeltida människan inte var van att gå till nattvarden.⁴² De flesta gick vid påskhelgen en gång per år. Prästen skötte den dagliga mässan själv och hade inte behov av kommunikanter. Det var Gud och inte människor som prästens vände sig till men efter reformationen bytte handlingen riktning. Sakramentet var inte en gåva från människan till Gud utan tvärtom. Den gåvan måste tas emot annars blev det ingen gåva.

2.3 Sammanfattning

Den kristna gudstjänsten utifrån våra äldsta källor Justinus Martyren och Didaché beskriver samlingar på söndagar som bestod av textläsning, bön och brödsbrytelse. Dopet var en viktig ingång till kyrkan. Från början var den kristna tron förbjuden men på 300-talet blir den statsreligion och läget förändras. Stora kyrkobyggnader byggdes och krävde storslagna ceremonier. Romerska katolska kyrkan skapade ämbetsverk och sakrament. Luther var förgrundsgestalten för reformationen i Europa på 1500-talet och gick till hårt angrepp mot flera saker i kyrkan. Gudstjänsten blev mer begriplig för folket och det blev möjligt att både få bröd och vin.

---

⁴² Martling, Carl Henrik, 1995, s. 19.

3. Nattvarden i Svenska kyrkan idag

Hur man ser på nattvarden i Svenska kyrkan har aktualiserats dels genom kyrkohandboksgruppens påpekande som presenterades i uppsatsens inledningsord men även i motioner till Svenska kyrkans högsta beslutande organ Kyrkomötet. Under kapitel 5 kommer en motion angående öppet nattvardsbord att utgöra ett exempel för teologiska argument för öppen kommunion medan resultatet från utredningen av motionen representera argument emot. Här ges en bakgrund till nattvardsfirandet i Svenska kyrkan idag genom att redovisa normerande texter, forskning och statistik. Frågan om öppen kommunion är på sätt och vis kopplad till gudstjänstförnyelse och därför redovisas kort beskrivning av detta.⁴³

3.1 Dop- och nattvardssyn

Enligt KO ska nattvard i Svenska kyrkan ”firas med läsning av instiftelseorden samt utdelande av det välsignade brödet och vinet”.⁴⁴ Nattvarden ska ledas av den som är behörig att utöva uppdraget som präst i Svenska kyrkan. Och den ska firas i församlingens gemenskap. ”Svenska kyrkan har ett öppet nattvardsbord. Alla som är döpta i Faderns, Sonens och den heliga Andens namn inbjuds till måltiden”.⁴⁵ Svenska kyrkan godkänner alla dop som skett med vatten och i Faderns, Sonens och Den Helige Andes namn.⁴⁶ Den som döps i Svenska kyrkans ordning blir därmed upptagen som medlem men det är tillåtet att tillhöra Svenska kyrkan i avvaktan på dop.⁴⁷ Dopet är en engångshandling, vid vilken Gud treenig tar upp människan i sin gemenskap och för henne in i sin kyrka och församling. Omdop praktiseras inte. Tidigare skulle man även blivit konfirmerad för att få delta i nattvarden men det togs bort 1979 och i HB 86 var admissionsformeln borttagen.⁴⁸ Nattvardsbordet öppnades även för barn med vissa anvisningar. De ska ha fått undervisning före deltagandet eller för

---

⁴³ Se exempel Kyrkohandboksgruppens förslag, Lathrop, Gordon W., 2008.

⁴⁴ Kyrkoordningen för Svenska kyrkan (KO), Stockholm: 2010 Verbum förlag, kap . 20 § 1-8.

⁴⁵ Ibid., s. 82.

⁴⁶ Ibid., s. 80f.

⁴⁷ Ibid., s. 95f.

⁴⁸ Forkman, Göran, 1995, s. 93f.

yngre barn, att föräldrarna deltar tillsammans med barnet. Kyrkomötets läronämnd anser att Svenska kyrkan praktiserar öppet nattvardsbord eftersom man tillåter alla döpta att ta emot nattvarden. Det är alltså ett öppet nattvardsbord för alla döpta och alla dop som är utförda med vatten och i Faderns, Sonens och i den helige andens namn räknas. Andra skulle kalla detta sätt att fira nattvard som ett slutet nattvardsbord.⁴⁹

Lena Peterson har studerat nattvarens liturgi och teologi i 65 mässliturgier i Svenska kyrkan från 1986 till 2004 och konstaterar att de nya mässorna präglas av människors gemenskap med Gud och Kristus men även med varandra.⁵⁰ Tidigare centrala begrepp i mässor som frälsning, lidande och offer är mer sällsynta istället betonas en kärleksfull gudsnärvaro som påverkar människan att ta ansvar för kyrkan, samhället och världen. En jämförelse med HB 86 betonar de nyare mässorna nattvarden som kärlekens och gemenskapens måltid och inte som tidigare mässor då syndernas förlåtelse och Kristi offerdöd var tyngdpunkten. Peterson har gjort en genomläsning av flera normerande dokument (Svenska kyrkans svar på BEM, överenskommelser mellan Svenska kyrkan och andra samfund, Läronämndens yttrande angående HB 86 och andra dialogdokument) och menar att här har det skett en förskjutning i nattvardsteologin. Hon ser tydliga tecken på att nattvardsteologin på en del punkter genomgått påtaglig förnyelse under senare delen av 1900-talet som avspeglas i liturgen, främst i nattvardsbönera.⁵¹ Framför allt är det en breddning i motiven, menar Peterson. Det har bidragit till en medveten trinitarisk prägel på eukaristin och en djupare förståelse av gemenskapen i nattvarden och lett till ökad insikt om att firandet handlar om mer än bara individens relation till Gud.

Gemenskapen vid bordet förpliktigar både till enhet i kyrkan och till solidarisk tjänst åt nästan, i närsamhället och i övriga världen. Nya motiv, som tacksägelse och eskatologi, har blivit en självklar del i nattvardsteologin samtidigt som de äldre, åminnelsen och syndernas förlåtelse har fått förnyad och vidgad innebörd. Aspekter som fest, glädje och gemenskap har betydligt större utrymme.⁵²

Peterson påtalar en risk med att helhetssynen på nattvarden minskar i och med den stora betoningen på motivriktighet. Nattvardsformerna har också förändras under senare år. I en

---

⁴⁹ Kyrkohandboksgruppen kallar Svenska kyrkans nattvardsbord för partiellt slutet i sitt förslag.

⁵⁰ Peterson, Lena, 2005, s. 302.

⁵¹ Ibid., s. 89.

⁵² Ibid., s. 90.

enkätundersökning i fyra av Svenska kyrkans stift undersöktes hur nattvardsformerna hade förändrats under slutet av 1900-talet.⁵³ Det forskarna konstaterade var att för hundra år sedan firades nattvard mycket sällan. Den renässans som nattvarden gått igenom under senare delen av seklet har inneburit att formen för mottagande har ändrats från knäfall vid altarringen till stående kommunion vid flera stationer. Ibland har användandet av särkalkar aktualiserats med hänvisning till smittorisk. Detta praktiseras i en del av pastoraten men har aldrig riktigt slagit igenom i Sverige som det gjort i grannländerna.

3.2 Gudstjänstförnyelse

Enligt inledningstexten till kapitlet om gudstjänsten i KO är gudstjänsten kyrkolivets medelpunkt, ett tillfälle där man möter Gud och kyrkans tro. ”Gudstjänsten är kyrkolivets centrum, där församlingen möter Gud i Ordet och sakramenten [...] I gudstjänsten får tron näring genom förkunnelsen, firandet av den heliga måltiden och gemenskapen i bön och lovsång”.⁵⁴ I KO står det uttryckligen att alla i församlingen är kallade utifrån sina erfarenheter att känna ansvar för gudstjänsten. Kyrkoherden och kyrkorådet har ansvar för utformning och utvecklingen av gudstjänstlivet. Ordet utveckling tyder på att det finns en vilja att stärka gudstjänsterna. Det finns en önskan i Svenska kyrkan om en ökad delaktighet i gudstjänsten som ger sitt uttryck i kyrkohandboksgruppens formulering.⁵⁵

Lena Peterson poängterar i inledningen av sin avhandling om mässor i Svenska kyrkan att gudstjänsten är mer än bara text och musik. Det är ett mångfacetterat drama med många uttryck där rörelsen är ett, var prästen står och hur denne rör sig. Även gudstjänstdeltagarnas rörelse har betydelse för hur man upplever gudstjänsten. Hon citerar Anders Klostergaard Petersen som anser att det inte bara är prästen som ger kropp åt gudstjänsten utan även deltagarnas kroppsrörelser. Att knäböja vid altarringen vid nattvardsmottagandet uttrycker något annat än att ta emot gåvorna stående.⁵⁶ Andra faktorer

---

⁵³ Alwall, Jonas, Docent i religionssociologi vid Ersta/Sköndal högskola. Bergman, Martin, Teologie doktor, forskare och lärare vid Lunds universitet. ”Kommunionens form och innebörd” – en undersökning i fyra stift, i *Forskning pågår - från Svenska kyrkans forskningsdagar*. Svenska kyrkans hemsida.

⁵⁴ KO, s. 75.

⁵⁵ Kyrkohandboksgruppens förslag, s. 23f, 28.

⁵⁶ Peterson, Lena, 2005, s. 28f.

som påverkar helhetsintrycket av gudstjänsten är att arkitektur, inredning och bilder kan förstärka eller motverka det övriga som sker. Även vem som gör vad i gudstjänsten är väsentligt. Lena Peterson skriver i sin avhandling att när det gäller gudstjänstförnyelse under den senare delen av 1900-talet har influenserna kommit från flera olika håll, dels från små grupper på församlingsplanet och rörelser inom enskilda kyrkor och samfund men även från samtal och processer på högsta nivå mellan kyrkoledare.⁵⁷ Vidare menar Peterson att man inte ska underskatta impulser som kommer från den allmänna samhällsutvecklingen, från forskningen såväl inom som utom teologins område och från en allt mer omfattande religionsdialog. Liturgiskt förnyelsearbete kräver god kännedom och insikt i den mångfacetterade liturghistorien och syftet, menar Peterson, borde inriktas mer på att se rikedom i den historiska mångfalden och mindre på att motivera enskilda moment eller strukturer i liturgen. Inte enbart söka efter huvudlinjerna och den liturgi som blev den officiella utan även den icke-officiella. Hon hänvisar till Paul Bradshaw som bestämt avvisar tanken på en enda urtradition som utvecklas åt olika riktningar utan en rörelse från mångfald till konformighet.⁵⁸

3.3 Nattvard, dop och gudstjänst i siffror

Svenska folkets relation till Svenska kyrkan kan karaktäriseras som en hög grad av formell tillhörighet och en låg grad av aktivitet i det söndagliga gudstjänstlivet.⁵⁹ Antal döpta, konfirmerade, vigda och begravda i Svenska kyrkans ordning minskar för varje år. Men däremot antal besök vid kyrkliga handlingar (dop, konfirmation, bröllop och begravning) är den typ av gudstjänstbesök som har ökat mest under perioden 1972-2007 och år 2007 hade dessa gått om antal besökare vid huvudgudstjänsterna i Svenska kyrkan. De kyrkliga handlingarna samlar fler deltagare idag än för fyrtio år sedan. Dopsiffrorna har sjunkit och nattvardstillfällena ökat.⁶⁰ Siffror som visar på sjunkande deltagare i huvudgudstjänst betyder inte bara att det är färre svenskar som regelbundet firar gudstjänst utan också att de som firar

---

⁵⁷ Ibid., s.66.

⁵⁸ Ibid., s. 51f.

⁵⁹ Edgardh, Ninna, 2010, s. 51. Docent i kyrkovetenskap vid Uppsala universitet och präst i Svenska kyrkan.

⁶⁰ <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=645562> (2010-11-16, 14:10)

gudstjänst gör det på andra dagar och tider.⁶¹ Musikgudstjänster är den gudstjänstform som har fördubblat antal besök under samma period (1972-2007).

Vi har noterat att antalet dop, vigslar och begravningar visserligen minskar, men att mycket tyder på att framför allt varje enskild dopgudstjänst samlar fler deltagare än tidigare. Slutligen kan vi konstatera att antalet gudstjänster med nattvard ökat kraftigt och att antal kommunioner per år fördubblas under perioden. Detta stärker ytterligare bilden av att det är riktigare att tala om gudstjänstlivets förändring än om dess nedgång.⁶²

Per Eckerdal skriver om samspelet mellan flera faktorer som ligger bakom utvecklingen mot fler mässor och mässdeltagande.⁶³ Svenska kyrkans omställning från statskyrka till en del av den världsvida kyrkan, en ökad ekumeniskt och en internationell utblick. Påverkan från högkyrkliga rörelsen och den kristna studentrörelsen men även en ökad reflexion kring nattvarden och upplevelsen av den. Veckomässor i olika former blev en övergång till att fira mässor oftare och upplevdes inte fullt så högtidliga som söndagarnas högmässor.⁶⁴ Vardagsmässornas enkelhet gjorde att det blev mer avspänt och rädslan över att göra fel ersattes av en vila och en möjlighet att koncentrera sig på den sakramentala handlingens inre. Vidare diskuterar Eckerdal att det skett en förändring i mentalitet hos den enskilde gudstjänstbesökaren. Konkreta handlingar, som mottagandet av nattvarden och delaktighet svarar mot nutidsmänniskans behov mer än passiva, verbala och predikocentrerade gudstjänster.

Carl Henrik Martling pekar på två viktiga faktorer som hänger samman med varandra. Dels att antalet kommunikanter ökar om antalet nattvardstillfällen ökas men också det stigande nattvardsintresset bland de unga.⁶⁵ Det var framförallt högkyrkligheten som ledde utvecklingen och de hade flera inspirationskällor, menar Martling. Bland annat ärkebiskopen Nathan Söderblom som breddade horisonten internationellt och ekumeniskt men även den teologiska, liturgiska och kyrkliga förnyelsen som leddes av Yngve Brilioth och Gustaf Aulén.

---

⁶¹ Edgardh, Ninna, 2010, s. 62.

⁶² Ibid.

⁶³ Eckerdal, Per, 1994, s. 27f.

⁶⁴ Ibid., s. 31.

⁶⁵ Martling, Carl Henrik, 1995, s. 25.

3.4 Sammanfattning

Svenska kyrkan accepterar enligt KO de andra kyrkofamiljernas dop och praktiserar inte omdop. Nattvarden är församlingens måltid och tillträde till nattvardsbordet har alla de som är döpta. Tidigare väntade man till konfirmationen att ta emot men 1979 öppnades även nattvardsbordet för döpta barn och ungdomar. Antal gudstjänstbesök sjunker, liksom dopstatistiken, men deltagandet i nattvarden ökar. Detta har flera orsaker bland annat gudstjänstförnyelse, ekumeniskt samarbete och internationella influenser.

4. Ekumeniska perspektiv på nattvarden

Hur olika kyrkor ser på nattvarden är kopplat till hur man ser på andra frågor som församlingen, dopet och ämbetet. I kyrkohandboksgruppens förslag nämndes det ekumeniska perspektivet på nattvardssynen främst med tanke på Svenska kyrkans samtal och överenskommelse med Svenska Missionskyrkan. Ekumeniska samtal leder till ett eget identitetssökande och formulerande.

4.1 Ekumeniken internationellt

Det största internationella ekumeniska organisation är Kyrkornas världsråd. Det är en gemenskap av kyrkor, vilka bekänner Herren Jesus Kristus som Gud och Frälsare i överensstämmelse med den heliga Skrift och därför tillsammans söker fullfölja sin gemensamma kallelse till Guds, Faderns, Sonen och den helige Andens ära.⁶⁶ Kyrkornas världsråd är ingen universell auktoritet som kontrollerar vad kristna ska tro och leva utan består av trehundra medlemskyrkor som representerar en stor mångfald av kultur och tradition. Tillsammans strävar de efter att förverkliga kyrkans synliga enhet. På väg mot detta mål jobbar Kyrkornas världsråds Faith and Order-kommission med att underlätta läromässiga skillnader främst frågor som dop, nattvard och ämbete. Under femtio år har man samtalat både bilateralt och multilateral, skrivit texter som skickats runt på remisser och i Lima i Peru 1982 antogs den text som fick namnet Limadokumentet eller BEM-dokumentet. Det blev ett mycket viktigt normerande dokument och samtidigt en ny startpunkt för de internationella relationer men även för kyrkorna nationella plan. I BEM beskrivs nattvarden som en gåva från Herren. ”Enligt löfte från Kristus mottar varje döpt medlem av Kristi kropp i nattvarden försäkran om syndernas förlåtelse och löftet om ett evigt liv.”⁶⁷ Nattvardsteologin delas upp i fem olika motiv: som tacksägelse till Fadern, som åminnelse av Kristus, som nedkallande av Den helige Ande, som de troendes gemenskap, som Gudsrikets måltid.

Den bästa vägen till enhet i nattvardsfirandet och verklig kommunion är att nattvarden själv förnyas i de olika kyrkorna i fråga om undervisning och liturgi.

---

⁶⁶ BEM., s. 3. Se Dop, nattvard och ämbete, 1994.

⁶⁷ Ibid., s. 20.

Kyrkorna bör pröva sina liturgier i ljuset av den enighet om nattvarden, som vi nu håller på att uppnå.⁶⁸

När BEM antagits firades det med en gudstjänst. Den gudstjänstens nedskrivna ordning Lima liturgin användes på flera håll och utvärderades 1995 av liturgiska experter på en konferens i Kyrkornas världsråds studiecenter i Bossey.⁶⁹ Konferensen ledde till ett förslag på hur nattvardsgudstjänster kan firas ekumeniskt. En annan viktig ekumenisk samling var den som hölls i Järvenpää 1992. Då antogs den så kallade Borgådeklarationen som innebar att flera olika protestantiska lutherska och reformerta kyrkor i Europa enades om att be för varandras kyrkor och att välkomna varandras medlemmar och varandras vigda ämbetsinnehavare som sina egna.⁷⁰ Diskussioner mellan evangelisk luthersk och romersk katolsk finns samlat i ett officiellt dokument.⁷¹ Magnus Svensson ser i sin analys av dokumentet att det finns en egenhet i alla dialoger där Romersk-katolska kyrkan är inblandad. ”Den egenheten består i att det alltid finns ett *men*. Ett *men* som gör att dialogens mål, konsensus som leder till praktisk handling ändå aldrig tycks nås.”⁷² Lutherska kyrkor har öppnat sitt nattvardsbord för romerska katoliker men inte det omvända. Detta har bland annat att göra med hur man ser på ämbetet. Nattvarden får endast förrättas av biskop, eller av biskop ordinerad präst, med rätt ordinerat andligt ämbete och som står i rätt förhållande till biskopen i Rom. Både lutheraner och anglikaner anser att de uppfyller kraven men det tillbakavisas av romerska katoliker. En ny metod kallad ”differentierad konsensus” användes i den gemensamma deklarationen om rättfärdighetsläran mellan lutheraner och katoliker som undertecknades i Augsburg den 31 oktober 1999.⁷³ Metoden består av tre steg och börjar med att man formulerar vad man bekänner gemensamt. Steg två utgörs av att de kyrkoskiljande frågorna behandlas i tur och

---

⁶⁸ Ibid., s. 28.

⁶⁹ Edgardh, Ninna, 2010, s. 178f.

⁷⁰ Ibid., s. 181. Det var de lutherska kyrkorna i Norden, Estland, Litauen, anglikanska kyrkor i Wales, Skottland, Irland och England. Den spanska episkopala reformerta kyrkan och den lusitanska kyrkan i Portugal. Evangelisk-lutherska kyrkan i Lettland har observatörsmedlemskap.

⁷¹ *Nattvarden, Herrens måltid. Samtal mellan romerska katoliker och lutheraner*. 1982.

⁷² Svensson, Magnus, 1994, s.122.

⁷³ Hallonsten, Gösta, 2001, s. 25.

ordning med respektive kyrkofamiljs ståndpunkter. Det tredje och sista steget består i gemensamma formuleringar. Bakom metoden ”differentierad konsensus” finns ett grundligt teologiskt, historiskt studium samt en vilja att inte sopa gamla avståndstaganden under mattan. Hallonsten menar att denna fruktbara metod har haft en positiv effekt i relationerna mellan lutheraner och katoliker och kan användas på fler frågor inom ekumeniska samtal.

Gustaf Aulén uttrycker att det finns en manifestation av gemenskap som absolut måste eftersträvas och det är gemensamt nattvards bord för alla kristna. Enheten finns redan, nattvardsgemenskapen är redan given men den hindras från att komma till uttryck. ”Det betyder att vi demonstrerar splittringens skandalon med enhetens sakrament.”⁷⁴ Jeanrond konstaterar att den ekumeniska rörelsen har visat att en bättre inbördes förståelse och ett närmare samarbete är möjlig och det är hoppningivande.⁷⁵ Samtidigt som man gjort smärtsamma erfarenheter om att visionen om enhetlighet fått ett mycket begränsat genomslag. Han antyder att andlig och strukturell pluralism inte bara är av ondo. ”Mångfalden av kristna traditioner kan istället tolkas som en välsignelse och en kreativ tillgång i en mångkulturell och polycentrisk värld.”⁷⁶

4.2 Ekumeniken i Sverige

Synen på nattvarden och dopet är de frågorna som skapat många spänningar inom den kristna kyrkan. I Sverige har detta varit frågor som splittrat kyrkor. Som exempel kan nämnas Svenska Missionsförbundet (idag Svenska Missionskyrkan) som grundades som en utbrytning ur Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.⁷⁷ Paul Peter Waldenström (1838-1917) drev den så kallade subjektiva försoningsläran och krävde utifrån sin församlingssyn att endast troende skulle få tillträde till nattvardsbordet. Pingströrelsens förgrundsgestalt, baptistpredikanten Lewi Pethrus (1884-1974), blev utesluten ur Svenska Baptistförbundet (1913) på grund av nattvardsfrågan. Baptistförbundet krävde medlemskap i församlingen för att delta i nattvarden. Pethrus ansåg att nattvardsbordet skulle vara öppet för alla troende och baptistisk

---

⁷⁴ Aulén, Gustaf, 1968, s. 167.

⁷⁵ Jeanrond, Werner G., 2009, s. 235.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Bexell, Oloph, 1993, s. 76.

döpta utan krav på medlemskap i en baptistförsamling.⁷⁸ Klyftan mellan Svenska kyrkan och frikyrkorna har sedan 1800-talet varit stor och olika nattvardssyn spelat en stor roll. På mitten av 1900-talet började man söka sig tillbaka till varandra dels genom frikyrkornas närmande till varandra men även genom kristna studentrörelsen. Kyrkornas Världsråds generalförsamling var förlagd till Uppsala sommaren 1968 och där skedde ett spontant ekumeniskt nattvarfsfirande som fick stor uppmärksamhet.⁷⁹ Det var början till en process som skulle leda till en förändring i Sverige. År 1975 överlämnades en utredning *Gemensamt nattvarfsfirande* till ärkebiskopen som gav möjlighet till interkommunion och även intercelebration mellan Svenska kyrkan och andra samfund i landet. Förslaget gick igenom både i riksdagen och på kyrkomötet och trädde kraft 1976. Det hade i Sverige funnits ett ekumeniskt organ sedan 1932, Svenska Ekumeniska Nämnden men som ombildades till Sveriges Kristna Råd (SKR) med ett breddat medlemskap.⁸⁰ SKR beskriver sig som en gemenskap av fyra kyrkofamiljer varav den lutherska är störst med 7,6 miljoner kyrkotillhöriga därefter kommer den frikyrkliga familjen som representerar 250 000, katolska 165 000 och den ortodoxa med omkring 100 000 medlemmar. SKR har bidragit till ett ökat ekumeniskt samarbete i Sverige.

Svenska kyrkan har haft samtal och överläggningar med flera av kyrkofamiljerna och med enskilda samfund. Den senaste överenskommelsen var med Svenska Missionskyrkan 2006 efter många år av samtal. Kyrkornas olika nattvardssyn presenterades så här i dokumentet:

Nattvarfsbordet är öppet. Skillnader finns när det gäller tillträde till nattvarden. Principiellt hävdar Svenska kyrkan att dopet och Svenska Missionskyrkan att tron är tillräcklig grund för deltagande.⁸¹

I dokumentet hänvisas till BEM vid flertal tillfällen vilket visar att det har fått betydelse även i nationella ekumeniska överläggningar. Men trots viljan och noggrant formulerade dokument

---

⁷⁸ Ibid. s 86. Ett bekännelsedop eller troendedop som grundas på den enskildes personliga tro och bekännelse. Se Martling, Carl Henrik, 1993, s. 61.

⁷⁹ Martling, Carl Henrik, & Ahrén, P-O, 1996, s. 118.

⁸⁰ Edgardh, Ninna, 2010, s. 183.

⁸¹ Ekumenisk överenskommelse mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionskyrkan, 2008, s. 60.

kan det vara svårt att visa på den kristna kyrkans enhet när det ska genomföras i praktiken. Här följer ett praktiskt exempel från ett ekumeniskt försök till ett gemensamt nattvardsfirande.

4.2.1 Ett ekumeniskt nattvardsfirande i praktiken

Ett ekumeniskt försök till att fira mässa gjordes vid det ekumeniska riksmötet i Linköping 1999. Under rubriken ”S:t Jakobs gudomliga liturgi koordinerad med Nattvardsmässa i evangelisk ordning” firade man en kombinerad syrisk-ortodox och evangelisk nattvardsmässan. Den dåvarande biskop Martin Lind skriver om planeringen och genomförandet. För första gången kom alla de fyra så kallade kyrkofamiljerna (lutheraner, katoliker, frikyrkliga och ortodoxa) att vara representerade och delaktiga i planering och genomförandet av riksmötet. I Linköpings domkyrka hade varje Palmsöndag sedan mer än ett decennium firats gemensam koordinerad mässa mellan domkyrkoförsamlingen och den romersk-katolska lokala församlingen. Det gick till så att alla gemensamt firade första delen av mässan tillsammans, ordets liturgi och predikan och när man kom fram till bordets liturgi, själva måltiden skedde detta vid två skilda altare i samma kyrka. Sedan avslutades gudstjänsten tillsammans med tacksägelse och lovsång. Denna erfarenhet gjorde att inför riksmötet fanns en längtan att kunna fira mässa tillsammans med tre bord. Ett ekumeniskt evangeliskt för lutheraner och frikyrkliga, ett ortodoxt och ett katolskt. Man ville på detta sätt föra kyrkorna närmare varandra och genom den gemensamma mässan gestalta ett tecken på denna längtan. Från början var delar av alla kyrkofamiljerna med på förslaget men senare gjorde katolska kyrkan en helomvändning och menade att det inte fanns några kyrkorättsliga hinder men hänvisade till den pastorala hänsynen. Katoliker kunde bli osäkra och av misstag komma till en annan kyrkas bord. Det var även flera av de ortodoxa kyrkornas biskopar som var tveksamma. Lind nämner att det ekumeniska läget var något spänt sedan en provokativ fotoutställning genomförts i Uppsala domkyrka med ärkebiskopens stöd som flera kyrkoledare protesterat emot. Detta kan, menar Lind, ha bidragit till att planerna inte blev som man tänkt.⁸²

Mässan genomfördes till slut med två nattvardsbord, ett ekumeniskt evangeliskt ute i domkyrkoparken och ett syrisk-ortodoxt inne i domkyrkan vilket i sig var historiskt och unikt. De katolska gudstjänstdeltagarna firade tillsammans med de syriskt ortodoxa men själva mottagandet av bröd och vin inskränktes till endast de tjänstgörande prästerna. Övriga

---

⁸² Lind Martin, 2004, s. 435.

fick vara med om en så kallad andlig kommunion där man deltar i liturgin med bön och lovsång men inte tar emot bröd och vin.⁸³ Relationen mellan den syrisk-ortodoxa kyrkan och romerska katolska kyrkan tillåter under de givna förhållandenas inget annat.

Lind hänvisar till två artiklar som fanns med som bilagor till den officiella gudstjänstboken som användes. Först en artikel undertecknad av den katolske biskopen William Kenney och den serbisk-ortodoxe biskopen Dositej Motika. De skriver att vill man fira en gemensam eukaristi är förutsättningen att man har en gemensam grundsyn på den heliga liturgin annars blir det en skengemenskap. De säger sig gärna vilja öppna kyrkornas nattvardsbord men känner sig bundna av Herrens uppdrag att förvalta kyrkans tro och sakrament enligt hans intentioner.⁸⁴ De menar att när de uppmanas att tillåta nattvardsgemenskap över kyrkogränserna uppfattar de det som en uppmaning till olydnad inför Gud. Att få tillåtelse att gå till ett gemensamt nattvardsbord innebär inte automatiskt en stimulans att engagera sig mer för enhet utan kan tvärtom medföra det motsatta att man ser det som ett mål i sig och slutar känna smärta inför kyrkans splittring menar de två artikelförfattarna. I den ortodoxa och romersk-katolska kyrkan framhålls att gemensam nattvard utgör målet på den ekumeniska vägen medan den andra linjen menar att den gemensamma nattvarden är en del av vägen till målet. Den linjen representerades i gudstjänstboken av en artikel av Kjell-Ove Nilsson f.d. direktor för Teologi vid Sveriges Kristna Råd.⁸⁵ Han påpekar värdet av biskoparnas tidigare artikel eftersom den belyser vari svårigheterna ligger och att det även visar andra kyrkors otålighet. Nilsson menar att det är angeläget att inse det faktiska läget och inte komma med förväntningar och förslag som kan verka påträngande.

Lind konstaterar avslutningsvis i sin artikel från 2004 att denna koordinerade mässa står som en unik solitär och att det finns krafter som söker hindra liknande försök. Den kordinerade mässan mellan lutheraner och katoliker i Domkyrkan i Linköping som blivit tradition på palmsöndagen får inte längre firas efter beslut från katolska biskopsämbetets beslut. Någon liknande signal har inte kommit från det syrisk-ortodoxa hållet.

---

⁸³ Ibid., s. 443.

⁸⁴ Ibid., s. 444.

⁸⁵ Ibid., s. 445.

4.3 Sammanfattning

Kyrkornas Världsråd har betytt mycket för de ekumeniska samtalen. De största skillnaderna i lärofrågor mellan de kristna kyrkorna berör synen på dop, nattvard och ämbete. Ett historiskt dokument antogs i Lima 1982 och kallas BEM-dokumentet. Det ledde till en ökad förståelse och ett viktigt steg mot enighet. I Sverige har nattvarden lett till strider och splittring men sedan 1976 finns en möjlighet att fira ekumenisk nattvardsgudstjänst. Sveriges kristna råd är en mötesplats och arena för ekumeniskt utbyte. Frikyrkorna och Svenska kyrkan har lättare att fira nattvard tillsammans än den ortodoxa och katolska kyrkofamiljen har.

5. Teologiska argument om nattvarden

De teologiska argumenten presenteras på följande sätt. Först redovisas den pågående debatten inom Svenska kyrkan. Dels motionen 2005:53 och utredningen den ledde till, dels remissvaren från stiftet på kyrkohandboksgruppens förslag. De ligger först för att de inte representerar någon enskild teolog utan svarar som grupp. Dessutom finns argument både för och emot i samma textavsnitt. Det hade blivit för rörigt att redovisa dem var för sig. Sedan presenterar de som anser att dopet förutsätter nattvardsdeltagande: Göran Forkman får komma till tals först därför att han har koppling till Svenska kyrkans debatt och skriver i Nattvardspastoralen och svarar på frågan vem som får vara med. Därefter presenteras Karl Barth och Dietrich Bonhoeffer som kommer från en schweizisk-tysk, reformert tradition. Både Gustaf Aulén och Gustaf Wingren är Lundateologer och har betytt mycket för svensk teologi under 1900-talet. Alexander Schmemmann skriver från ortodox perspektiv vilket även Peter Halldorf gör även om han har sin hemvist i Pingströrelsen. Paul J. Nuechterlein och James W. Farwell befinner sig i en Amerikansk kontext. Den förre i en luthersk tradition och den senare befinner sig i Episkopalkyrkan. Det finns formuleringar som antyder viss öppenhet i fråga och därmed hamnar de under en rubrik med samma namn, lite mitt emellan de båda ståndpunkterna. Därefter presenteras de som argumenterar för ett öppet nattvardsbord: Först ut är Kathryn Tanner därför att hon argumenterar emot Farwell i sin artikel. Sedan presenteras Stephen Edmondson som hänvisar både till Farwell och Tanner. Dessa publicerades i *Anglican Theological Review* under åren 2004-2009. Gordon W Lathrop finns i en amerikansk luthersk kontext men har varit i Sverige flera gånger och föreläst. Först till debatten i Svenska kyrkan.

5.1 Motion till Kyrkomötet

Till Kyrkomötet som är Svenska kyrkans högsta beslutande organ inkom 2005 en motion om att öppna nattvardsbordet för även odöpta.⁸⁶ I motionen argumenterar förslagsställarna att eftersom det är möjligt att tillhöra Svenska kyrkan i väntan på dopet borde man även praktisera det samma när det gäller tillträde till nattvarden. De påtalar att allt fler unga som inte är döpta kommer i kontakt med kyrkan. Detta sker ofta genom mässorna och att det inte går ihop med kyrkans gudsbild att använda nattvarden för att särskilja människor. Vidare

---

⁸⁶ se Bilaga 1.

ifrågasätter de att de första lärjungarna vid nattvarens instiftande uppfyllde kyrkoordningens kriterier för att ta emot den. De menar att det ligger en motsägelse i denna ordning. Dopet riskeras att uppfattas som en gräns som skymmer öppenheten. Det kan medföra att gudsbilden som den gränslösa kärleken grumlas och även uppdraget att vara en öppen folkkyrka mitt i livet. Motionärerna säger sig inte var ute efter att försvaga dopets ställning utan ifrågasätter om dopet alltid måste komma före nattvarden rent tidsmässigt. Regeln är omöjlig att kontrollera och det kan skapa skuld känslor hos den som gjort fel, konstaterar de.

Motionen utreddes av Gudstjänstutskottet.⁸⁷ Utskottet består av ledamöter valda av kyrkomötet för att bereda ärenden inför beslut i kyrkomötet. Biskoparna har rätt att delta i utskottets överläggningar men har inte beslutsrätt. Svaret från gudstjänstutskottet inleddes med hänvisning till kyrkoordningens inledningstext till nattvarden och kyrkotillhörigheten.

I Svenska kyrkans tradition är nattvarden de döptas måltid. Därför kan motionen 2005:53 ej tillstyrkas. Vid Svenska kyrkans nattvardsgudstjänster avvisas emellertid ingen som vill delta i kommunionen. I praktiken innebär detta att människor som inte döpts deltar. Detta aktualiseras särskilt i konfirmandarbetet. Samtalen som Svenska kyrkan för med Svenska Missionskyrkan gäller bland annat samma fråga, då Svenska Missionskyrkan här har en annan hållning än Svenska kyrkan.

Utskottet vill understryka vikten av att dop och nattvard hålls samman och kan därför inte tillstyrka någon förändring av Kyrkoordningen som skulle riskera att försvaga dopets ställning.

Hur sakramenten i praktiken förvaltas ligger i den tjänstgörande prästens pastorala ansvar. Det handlar både om att inbjuda till kommunion och att förbereda de ännu icke döpta till dopet.⁸⁸

Förutom Gudstjänstutskottet fick även Läronämnden yttra sig.⁸⁹ Läronämnden består av stiftens biskopar plus åtta andra ledamöter valda av kyrkomötet för att yttra sig i frågor som gäller grundläggande bestämmelser om Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Nämnden instämde i gudstjänstutskottets ståndpunkter att Svenska kyrkan står i den allmänkyrkliga tradition som alltsedan fornkyrkan menat att dop och nattvard hör ihop. Den anser att det skulle strida mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära att skilja dop och nattvard åt. Och menar att fokus i det pastorala arbetet bör inriktas på hur de som ännu inte är döpta kan

---

⁸⁷ <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=697431>, 2010-11-17 11:31 (Bilaga 2).

⁸⁸ Se bilaga 2.

⁸⁹ <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=642992>, Pdf /styrning och ledning (2010-11-17 11:26).

inbjudas och förberedas att ta emot dopet. Gudstjänstutskottet och Läronämnden yttrade sig för att motionen skulle avslås av Kyrkomötet vilket också blev fallet.⁹⁰ En liknande motion avslogs även 2009 och vid 2010 års kyrkomöte med samma motivation och hänvisning till utredningen av motionen 2005:53.

5.2 Remissvar på kyrkohandboksgruppens förslag

I uppsatsens inledning uppmärksammades kyrkohandboksgruppens förslag till revidering av 1986 års kyrkohandbok. Kyrkostyrelsen beslöt vid sitt sammanträde den 8 december 2009 att sända ut dokumenten *Mässans grundordning* och *Teologiska grundprinciper* från kyrkohandboksgruppen på remiss till domkapitlen. Samtliga domkapitel har lämnat in yttranden. Från tre stift redovisas dessutom underremisser från församlingar. Förutom domkapitlens åsikter förekommer spontanremisser från olika håll. Remissvaren redovisas på Svenska kyrkans hemsida under en särskild flik kallad *Kyrkohandboken*. Generellt är både domkapitlen och de som lämnat spontanremiss positiva till det utsända materialet. Ett exempel är domkapitlet i Strängnäs som ser positivt på det förhållningssätt som kommer till uttryck i dokumenten och menar att materialet präglas av eftertänksamhet och pastoral medvetenhet samt av en god balans mellan tradition och förnyelse. Problematiseringen av partiellt slutet nattvardsbord besvaras av domkapitlen:

Domkapitlet i Linköping menar att den ordning som finns idag med att dopet ger tillträde till nattvarden är en god ordning. Samtidigt framhåller domkapitlet att vi har ett öppet nattvardsbord vilket innebär att en präst inte får neka någon nattvard och heller inte i gudstjänsten fråga den som kommer till kommunionen om han eller hon är döpt. Domkapitlet i Skara anser att det visserligen finns anledning att resonera om odöptas tillträde till nattvarden, men inte just i handboksarbetet. Samma ståndpunkt anförs även av Lunds domkapitel. Strängnäs domkapitel vill behålla den traditionella kopplingen mellan dop och nattvard. Man menar att den är viktig såväl teologiskt som pedagogiskt. Enligt domkapitlet i Visby är det viktigt både att bevara sambandet mellan sakramenten och ordningen mellan dem. Samtidigt förordar man emellertid att en medkännande praxis tillämpas så att inte icke-admission av odöpta uppfattas som ett polisiärt ingripande. Enligt domkapitlet i Karlstad är det av största vikt att Svenska kyrkan tillämpar principen om ett öppet nattvardsbord.⁹¹

Spontanremisser från Balingsta pastorat och Arbetsgemenskapen kyrklig förnyelse (aKF) framhåller att om inte dop föregår kommunion försvagas eller urholkas synen på dopets

---

⁹⁰http://www.svenskakyrkan.se/tcrot/km/2005/betankanden/G2005_05.shtml#TopOfPage (2010-11-17 12:20).

⁹¹ www.svenskakyrkan.se/kyrkohandboken.

innehåll och gåva. Präster i Trollhättans pastorat flaggar för, att i iver för allas delaktighet riskerar kyrkan falla för den individualism som råder i samhället. De framhåller den kristna tanken på att människan är skapad till gemenskap och kyrkans möjlighet att vara en motkultur till samhällets individualistiska syn. De varnar för något som de kallar ”luciademokrati” med betydelsen, att alla om vill ska få vara lucia, om man driver den delaktighetsaspekt som kyrkohandboksgruppen ger uttryck för. Majoriteten av remissvaren vill ha kvar dopets koppling till nattvarden. Det är endast Karlstad stift som uttrycker klart stöd för öppet nattvardsbord.⁹² Lund och Skara stift anser att det finns anledning att resonera om frågan.

5.3 Teologiska argument för sluten kommunion

Göran Forkman anser att det är tydligt och oomtvistat att för Nya testamentets författare är dopet porten till kyrkan.⁹³ Han menar att Jesus bröt med den samtida trappstegsteologin som praktiserades i till exempel Qumransekten, fariseiska brödraskapen och de hellenistiska mysterierörelserna. För att ingå i dessa krävdes år av förberedelser. Forkman menar att för Jesus var varken moraliska meriter eller helighet den bas på vilken gudsgemenskap upprättades, han sa bara: Följ mig! och så fick folk bestämma sig. Inträdet i gemenskapen skedde direkt, när människan sa ja till kallelsen till Guds rike menar Forkman. Han skriver att kyrkan är öppen för alla oavsett världsliga meriter och hänvisar till Paulus (1 Kor 1:26 ff.). Men på frågan om vem som får ta emot nattvarden, svarar Forkman ”Den som är döpt” och varför frågan anses vara så viktig svarar han, att Herrens måltid är en så oersättlig skatt och denna måltid får inte profaneras.⁹⁴ Den som deltar i måltiden bör vara medveten om han eller hon mottar Herren Jesus Kristus. Forkman anser att frågan måste besvaras på ett evangeliskt sätt och inte så att den utestänger någon som behöver Kristus och vill ta emot honom. Här kan det tolkas som om Forkman ger en antydning till en flexibilitet men han fortsätter:

Ingen kan helt förstå vad nattvarden innebär. Och ingen är av egen kraft värd att vara med. Grunden för deltagandet är inte vår värdighet utan Guds barmhärtighet.

---

⁹² De svarar direkt på slutsatserna i förslaget 3.11. punkt 10 på s 28: Det är av största vikt att vi tillämpar principen om ett öppet nattvardsbord inom Svenska kyrkan.

⁹³ Forkman, Göran, 1995, s. 90f. Forkman (1937-2006) var bland annat direktor för Svenska kyrkans Församlingsnämnd.

⁹⁴ Ibid., s. 97.

Därför är Herrens bord i princip öppet för alla som genom dopet upptagits i kyrkan.⁹⁵

Här markerar Forkman igen att dopet är förutsättningen för deltagandet. Ändå avslutar han sin artikel med följande påstående:

Nattvarden är hela Guds folks färdkost på vandringen mot Guds rike. Var och en som ärligt ställer frågan ”Får jag vara med?” är därför välkommen.⁹⁶

En tolkning av påståendet kan vara att det inte existerar odöpta som ställer den frågan. Men om det skulle finnas ska frågan i varje fall besvaras evangeliskt.

Karl Barth, som befinner sig i den reformerta traditionen, skriver inte direkt om relationen mellan dopet och nattvarden i den valda texten.⁹⁷ Men han beskriver dopets betydelse som ett tecken som blivit bekräftat. Han beskriver dess koppling till vittnesbördet, att det är precis som simrörelserna inställer sig hos den som faller i vattnet. På samma sätt påminner dopet människan om vittnesbördet:

Vi får nämligen hela vårt liv tänka därpå, att vi är döpta, såsom Luther i anfäktelsen tog en kritbit och skrev på bordet: *baptizatus sum*. Dopet angår mig helt och hållet alldeles oberoende av om jag förnimmer den Helige Andes vittnesbörd på samma levande sätt. [...] Där finns tider då *Ordet* inte är levande för mig, och just då får detta göras gällande: jag är döpt.⁹⁸

Barth tog visserligen i ett betydande inlägg 1943 avstånd från barndopet och rekommenderar vuxendop.⁹⁹ Vidare menar Barth att nattvarden borde i högre grad förstås utifrån påsken.¹⁰⁰ Inte som en sorg- och begravningsmåltid utan som ett föregripande av Lammets bröllopsmåltid. En glädjemåltid där människan får leva som en gäst vid Herrens bord. Han menar att man ska fokusera på glädjen och livet.

---

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Barth, Karl, 1947, (1886-1968), schweizisk reformert teolog och professor i Basel som var ledande inom den dialektiska teologin och i den tyska bekännelsekyrkan under andra världskriget.

⁹⁸ Ibid., s. 195.

⁹⁹ Hägglund, Bengt, 1981, s. 379.

¹⁰⁰ Barth, Karl, 1947, s. 202.

Låt det vara giltigt, att du har druckit och ätit, låt det dödliga omkring dig vara övervunnit. Dalta inte med ditt lidande, låt det inte växa upp till en trädgård med en hängande tårpil! [...] Vi är kallade till en helt annan situation.

Barth skriver att en kyrka som är medveten om sitt uppdrag, att förkunna evangelium, vill inte och kan inte, i några av sina funktioner (dela ut sakrament, sin liturgi och teologi) stanna i att vara kyrka enbart för sin egen skull.

Det heter inte: ”Gån åstad och firen gudstjänst!” ”Gån åstad och uppbyggen Er med predikan!” ”Gån åstad och framträden i en liturgi, som kanhända är en upprepning av den himmelska liturgin!” ”Gån åstad och tänken ut en teologi, som kan utvecklas i härlighet som den helige Thomas’ Summa! Förvisso det finns inget förbud, det kan till och med vara mycket väl motiverat att göra allt detta, intet, alls intet för dess egen skull!”¹⁰¹

Han menade att där kyrkans enda funktion är att tjäna sig själv, där luktar det död. Den kristna kyrkan får aldrig slå sig till ro utan ständigt bedriva en radikal självprövning av vedertagna sanningar utifrån en intellektuell plikt som gäller kyrkan så väl samhället.¹⁰²

Bonhoeffer skriver att i dopet tar man emot medlemskapet i Kristi kropp och i nattvarden den fysiska gemenskapen med hans kropp.¹⁰³ När en människa tar emot honom har hon också fysisk gemenskap med lemmarna i hans kropp. Bonhoeffer menar att det inte räcker med att säga att man får syndernas förlåtelse i dopet och i nattvarden utan att Kristus ger människorna sin kropp i sakramenten men syndernas förlåtelse är innesluten i denna gåva.

Dopet och nattvarden tillhör bara Kristi kropp, medan däremot ordet riktar sig både till troende och till otroende. Därför är den kristna församlingen innerst inne egentligen en dop- och nattvardsgemenskap, och först därefter en förkunnelsegemenskap.¹⁰⁴

Vidare skriver han att ordningen i församlingen är av gudomligt ursprung som är till för att tjäna inte för att härska.

Gustav Aulén skriver på sextioalet att nattvarden är kyrkans heliga handling

---

¹⁰¹ Ibid., s.190f. Barth ber om ursäkt i förordet, för det han kallar för sin omedelbarhet, det beror på att bokens underlag utgör muntliga föreläsningar. Han förklarar att under föreläsningarna gladde han sig åt den omedelbarheten.

¹⁰² Martinson, Sigurdson & Svenungsson, 2007, s. 15.

¹⁰³ Bonhoeffer, Dietrich, 1995, s.195. Bonhoeffer (1906-1945) En av de ledande i bekännelsekyrkan i Tyskland under andra världskriget och avrättades av nazisterna.

¹⁰⁴ Ibid.

som en Kristus handling och var nattvard än firas görs det tillsammans med ” Kristi trogna i alla tider och med den himmelska härskaran”.¹⁰⁵ Liksom Barth, skiljer Aulén på Guds agerande och människor konstruerande.

Nattvarden är en sak – människors sätt att teoretisera om den är något annat. Inga teorier om nattvarden kan upphäva det faktum att den är *communio* med Kristus och därmed skapande *communio* mellan de kristna inbördes.¹⁰⁶

Aulén beskriver Kristus som den heliga måltidens värd som den egentlige celebranten och nattvarden som eukaristi, lovsång, tacksägelse och tjänst. Han vänder sig emot den västerländska snedvridningen av nattvarden som en dödsmissa med teman som lidande och offer. Att vara nattvardsgäst innebär en bekännelse om att vilja höra ihop med Kristus och är förbunden med självprovning, menar Aulén.

När det här talas om att vara ”värdig och väl förberedd”, består ”värdigheten” och ”beredskapen” däri att vi låter Guds dom gå ut över vår ovärdighet. Nattvarens Herre välkomnar var och en hjälpsökande nattvardsgäst.¹⁰⁷

I sin bok *Credo* beskriver Wingren eukaristin i viss mening som en inåtvänd gudstjänst eftersom det alltid har varit en måltid för döpta.¹⁰⁸ Men menar att den odöpte sedan lång tid tillbaka i tiden haft rätt att närvara men utan att delta i själva måltiden. Att bevittna nattvarden ger en synlig bild av evangeliet och kan ha en missionerande effekt menar Wingren.

Detta är att *i bild* få mottaga evangelium och akten har i själva verket en mycket stark missionerande kraft, trots att nattvarden icke (såsom det talade evangeliet jämte dopet) sändes ut vid missionsbefallningen.¹⁰⁹

Han menar att styrkan i nattvarden är att den innehåller episka moment bland annat i instiftelseorden som upprepar berättelsen om den sista måltiden. Vidare beskriver Wingren den förskjutning som skett från fornkyrkans tyngdpunkt på dopet till den moderna kyrkans tyngdpunkt på nattvarden. Han pekar på de stora skillnaderna mellan fornkyrkan och de

---

¹⁰⁵ Aulén, Gustaf, 1968, s. 155. Gustav Aulén (1879-1977) var bland annat professor i systematisk teologi och biskop i Strängnäs stift.

¹⁰⁶ Ibid., s. 155.

¹⁰⁷ Ibid., s.156.

¹⁰⁸ Wingren, Gustaf, 1974, s.137. (1910-2000) Professor i Systematisk teologi i Lund.

¹⁰⁹ Ibid., s. 137.

nutida kyrkornas syn på dopet och nattvarden och lyfter fram tre viktiga skillnader.¹¹⁰ För det första var dopet huvudsakramentet i urkristen tid. Dopet skedde endast en gång emedan nattvarden upprepades och sågs som näring för den döpte under resan till den eviga lovsången. För det andra är det nattvarden som är huvudsakrament i modern tid. Kyrkorna erkänner varandras dop men inte varandras nattvard.

De stora moderna huvudkyrkorna har därmed degraderat dopet till en nullitet. Den helt barocka slutsatsen, att en falsk kyrka (som icke är Kristi kropp) genom sin dopakt infogar människan i Kristi kropp, denna för dopet ödesdigra slutsats ligger i själva praxis och oundviklig.¹¹¹

För det tredje så yttrar sig förändringen från fornkyrkan i det liturgiska beteende och i reglerna för ämbetet. Han menar att vid ett barndop, är det ingen som associerar till nedstigningen till dödsriket och uppståndelsen därifrån, när prästen fuktar barnets huvud med några droppar vatten. Nattvarden däremot är omgärdat med regler som markerar kristocentricitet. Nattvarden är det enda som endast en prästvigd får göra allt annat kan lekmän utföra. Wingren menar, att denna klyvning av gudstjänstens handlingar, finns det ingen grund för i nya testamentet.

Dopet ”avbildar” svagt, nattvarden däremot har uppenbarligen en stark andlig effekt, allra mest, förefaller det, på ”nya” kristna, komma ut ur ett helt sekulärt och bibelfrämmande sammanhang. Den förrådde som bryter brödet den sista natten och som proklamerar rangrullan i sitt rike – ”allas dräng högst i rang”- förmedlar i nattvardsakten till många nu levande människor *både* en mystisk känsla av att han lever och är närvarande *och* en skakande social dom över dem som deltar. Alla dessa socialt och politiskt förrådade, som är ”utanför”, borde ju egentligen vara innanför församlingen, ja, dessa utstötta är i grund och botten Kristus allra närmast!¹¹²

Alexander Schmemmann skriver att den ortodoxa kyrkan står inför en eukaristisk kris ”Det är inte reformer, förändringar och moderniseringar som behövs, utan snarare ett återvändande till den vision och den erfarenhet på vilken Kyrkans sanna liv byggdes från början”.¹¹³ Han

---

¹¹⁰ Ibid., s. 164f.

¹¹¹ Ibid., s. 164.

¹¹² Ibid., s. 165.

¹¹³ Schmemmann, Alexander, 1997, s. 9. Boken kom ut 1983 samma år som han dog. Schmemmann skrev utifrån ett rysk-ortodox exilperspektiv.

skriver ur en ortodox kontext om hur synen på nattvarden har förändras.¹¹⁴ Nattvarden räknas, i den ortodoxa kyrkan, som det som avslutar och fullbordar gudstjänstens allra heligaste sakrament och därmed hela liturgin. Ursprungligen uppfattade kyrkan, att de troendes deltagande i nattvarden svarade mot eukaristins uppenbara mål, nämligen fullbordandet av Jesu uppmaning i evangelietexterna: De skulle fira måltid tillsammans i en annan tid. ”Ni skall få äta och dricka vid mitt bord i mitt rike” (Luk 22:30). Bordets sakrament och det gemensamma deltagande utgjorde själva fullkommandet. Vad Schmemmann påpekar är att detta synsätt under historiens gång övergetts för en mer individualistisk inställning. Som regel anser sig inte de troende vara motiverade att ta emot nattvarden vid varje nattvardsliturgi. Enlig den ortodoxa kyrkans katekes ska den troende bikta sig och mottaga nattvard fyra gånger om året eller en gång i månaden men minst en gång om året. Den som vill ta emot nattvarden bör alltså först bikta sig. Detta innebär att det är fler som inte tar emot nattvarden än de som gör det i den ortodoxa gudstjänsten. Schmemmann skriver: ”om någon av lekfolket önskar att delta ’utöver den gängse normen’, uppfattas denna önskan vanligtvis endast som en strävan efter att ’frekventera kommunionen oftare’, och inte som en kyrkomedlems uppfyllande av den kristna kallelsen, som fullkommandet av medlemskapet i Kristi kropp.”¹¹⁵ Han menar att förklaringen till förändringen delvis bygger på en ovärdighetskänsla bland majoriteten av gudstjänstbesökarna vilket kan böttna i en vördnad och respekt för det heliga men också i kyrkans klerikalisering och till en fördjupad distansering mellan präster och lekmän. Även förberedelsen inför kommunionen har blivit till en personlig angelägenhet, en privat förberedelse. Schmemmann argumenterar att det ingenstans i liturgin går att hitta två kategorier av deltagare, kommunikanter och icke kommunikanter, när katekumenerna lämnat församlingen firade alla gemensamt nattvarden. De som deltar i liturgin men inte tar emot nattvarden kan ta del av den ändå genom att be, tro och minnas. Men Schmemmann noterar att Jesus uppmanade: Tag och ät... Drick av den alla! Vidare menar han att det inte råder några tvivel om, att inom den tidiga kyrkan förstärkte det gemensamma det personliga. Det personliga var inte möjligt utan det gemensamma.¹¹⁶ Han hänvisar till apostel Paulus ord till korintierna (1 Kor. 11:26-32) och menar att Paulus manade dem till självrannsakan men

---

¹¹⁴ Ibid., s. 254.

¹¹⁵ Ibid., s. 255.

¹¹⁶ Ibid., s. 266.

ställdes dem inte inför valet att de som var värdiga fick delta och de som inte var det skulle avstå. Men det är detta val som gör att med tiden hälften av kyrkans medlemmar avstår från att delta i nattvarden och att uppfattningen och känslan för nattvarden som den gemensamma angelägenheten som en liturgi försvann. Det som återstår menar Schmemmann är en disciplinär föreskrift, fyra gånger om året, med obligatorisk bikt som en slags biljett till kommunionen.

Även om man inom den ortodoxa kyrkan på vissa håll ser en ökad önskan hos medlemmarna att oftare gå till kommunion finns det vissa faror anser Schmemmann. Dels sakraliseringen av kyrkan men också frånvaron av sakramentsteologi, dess reducering efter västerländsk mönster och tanke kategorier. Han är kritisk till överflödet av all den allegoriska symbolismen i liturgin och till att det finns partier som inte kan höras eller förstås av lekfolket och framför allt åtskillnaden mellan lekmän och präster under kommunion. Han menar att man alltmer har identifierat prästerskapet med kyrkan och lekfolket med världen vilket har förvrängt relationen mellan dem och även förståelsen av idén bakom rollfördelningen.¹¹⁷

Inte bara lekfolket, utan även prästerna har glömt att eukaristin, till själva sin natur, är en sluten kyrklig sammankomst och att alla i denna församling är *ordinerade* och alla celebrerar; var och en på sin plats, i denna Kyrkas enhetliga liturgi.”¹¹⁸

Men i och med att kyrkans dörrar idag är öppna, kan vem som helst komma och gå som de vill under liturgin, därför tjänstgör endast prästerna för lekfolket och å deras vägnar. Antingen representerar lekmännen ett passivt element och all aktivitet inom kyrkan hör till prästerskapet eller så överlåter man en del av prästernas funktion till lekfolket.

Kyrkan är inte en organisation utan det nya Gudsfolket. Kyrkan är inte en religiös kult utan en *liturgi* som omfattar hela Guds skapelse. Kyrkan är inte en doktrin över den värld som råder efter graven, utan det glädjefrika mötet med Guds rike. Det är fredens sakrament, frälsningens sakrament och Kristi herraväldes sakrament.¹¹⁹

Peter Halldorf skriver med utgångspunkt från Didaché att nattvarden är de döptas måltid.¹²⁰ Ingen ska äta eller dricka av Eukaristin utom de som är döpta Herrens namn. Han hänvisar

---

¹¹⁷ Ibid., s. 101.

¹¹⁸ Ibid., s. 100.

¹¹⁹ Ibid., s. 268.

¹²⁰ Halldorf, Peter, 2005, s. 47. Pastor och författare inom Pingströrelsen, driver en kommunitet och retreatverksamhet på slottet Bjärka-Säby med influenser från Ortodox tradition.

även till att den kristna gudstjänsten har sina rötter i Gamla testamentet och det judiska gudstjänstfirandet.¹²¹ Samma gäller som vid offer i Tredje Mosebok: ingen obehörig får äta av det heliga. Dopet ger behörighet till nattvardsbordet. På nya slottet Bjärka-Säby firas varje onsdagskväll Eukaristi med en blandning från fornkyrkan, framför allt från den koptiska kyrkan med en mer karismatisk tradition från den svenska pingströrelsen.¹²² Genom den starka symboliska liturgin med inslag av vatten, olja och rökelse gestaltas frälsningsberättelsen. Här har även prästerna och diakonernas liturgiska kläder en viktig funktion framför allt för att gestalta dopet.¹²³ De vita tunikorna är inga ämbetskläder utan Kristi kläder men även dopets kläder. Dessa ska symbolisera att firandet av gudstjänsten gör man iklädd Kristus och en påminnelse om att genom dopet har man klätt av sig den gamla människan och klätt sig i den nya. ”Vi firar gudstjänsten i våra dopdräkter! Om det varit praktiskt genomförbart skulle hela församlingen kunna vara iklädd de vita tunikorna.” skriver Halldorf.¹²⁴

Fler och fler kyrkor öppnar nattvarden för barn. Nuechterlein frågar sig varför lutheraner har svårt för att släppa fram barnen till altaret och argumenterar för en generösare hållning när det gäller kommunion.¹²⁵ Han hänvisar till Paulus stränga förmaning att visa hänsyn mot dem som är utsatta. Men Nuechterlein anser att de ska vara döpta. Han vill fokusera mer på tjänandet och tona ner offermotivet i nattvarden. Det ska synas i kyrkorummet att församlingen samlas kring bordets sakrament inte altarets sakrament.

James W Farwell skriver i sin kritiska artikel mot öppen kommunion, att man alldeles för lättvindigt, utan systematisk teologisk reflektion, accepterar argumentet om Jesu radikala gästfrihet.¹²⁶ Det lämnar flera problem ofreflekterade när man öppnar upp nattvardsbordet för odöpta. Han anklagar företrädarna för öppet nattvardsbord för att hämta

---

¹²¹ Ibid., s. 12.

¹²² Ibid., s. 11f.

¹²³ Ibid., s. 20.

¹²⁴ Ibid., s. 21.

¹²⁵ Nuechterlein, Paul J., 1994, s. 356f. Skriver ur ett lutherskt amerikansk perspektiv.

¹²⁶ Farwell, James W., 2004, s. 215-238. Han är assisterande professor i The H. Boone Porter Chair of Liturgics, The General Theological Seminary och befinner sig inom den episkopala traditionen i USA.

sina argument hos en grupp teologer som samlas under namnet Jesus Seminar.¹²⁷ De hävdar att den sista måltiden är en interpolation av måltiderna i Paulus texter och att instiftelsen av nattvarden inte kan vara normgivande för Jesu andra måltidsgemenskaper. Farwell menar att man mycket väl kan se de övriga måltidshändelserna i Jesu liv genom den sista måltidens lins. Vidare menar Farwell att man faller för den moderna människans ovilja att binda sig och för hennes vilja att få omedelbar utdelning för sitt begär.¹²⁸ Farwell pekar på den starka koppling som nattvarden har med påskens mysterium och menar att man riskerar att förlora viktiga centrala nycklar till den kristna identiteten om måltiden rycks loss från sitt sammanhang. Nattvarden är förbundet med dopet och påskens budskap och inte enbart på Jesu generösa gästfrihet. Han klargör att han inte föreslår en rigid exklusivism på det pastorala planet och kräver inte att man har ”församlings -ID- kontroll” vid altarringen. Vidare konstaterar han att det är enligt Constitution and Canon of the Episcopal Church (Title 1, Canon 17, Section 7) inte tillåtet att praktisera öppenkommunion för odöpta.¹²⁹ Han vänder sig emot argument som påstår att dopet skulle vara ett hinder för delaktighet. Dopet är en gräns men gränser behöver inte betyda hinder.¹³⁰ Att kräva dopet som förutsättning för nattvarden är inte detsamma som att visa ogästvänlighet avslutar han sin artikel. Han sammanfattar argumenten från dem som stöder öppen kommunion: Om Jesus var gästvänlig mot alla måste vi vara gästvänliga mot alla. Om Gud är öppen mot alla måste vårt bord vara öppet för alla.¹³¹ Kathryn Tanner bemöter Farwell i en artikel som presenteras senare under rubriken teologiska argument för öppen kommunion.

5.3.1 Formuleringar som antyder viss öppenhet i frågan

Något som är viktigt att påminna sig om är att frågan om öppet eller slutet nattvardsbord har flera utgångspunkter. Det handlar om hur man värderar traditionen, hur man ser på dopet, på

---

¹²⁷ Jesus Seminar, är en grupp på 200 forskare som bedriver s.k. demokratisk forskning som söker konsensus om den autentiske Jesus genom ett slags röstsystem. Kontroversiella inom traditionell teologi . Räkna till exempel med Tomasevangeliet som det femte evangeliet. Se hemsidan, <http://virtualreligion.net/forum>.

¹²⁸ Farwell, James, 2004, s. 215f.

¹²⁹ Ibid., s. 217f.

¹³⁰ Ibid., s. 238.

¹³¹ Ibid., s. 219.

kyrkans uppdrag och i viss mån även ämbetsfrågan men framför allt på vad man lägger tyngdpunkten. I remissförslaget från 2004 på överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionskyrkan fanns en skrivning om Svenska kyrkans hållning till odöptas deltagande i nattvarden som antyder en mer flexibel inställning.

Ska de odöpta konfirmanderna nu sitta kvar i bänkarna medan deras kamrater deltar i nattvardsfirandet? Ska de döpas tidigt så att de på ett formellt sätt uppfyller kyrkans grundläggande krav om dop? Ska dopet förrättas utan dopundervisning? Samma problematik möter ibland kaplanerna vid Svenska kyrkans grundkurs där odöpta deltagare inte är helt ovanligt. Ofta löses problematiken genom att de deltar redan innan de har döpts. Det sker utifrån den grundläggande förståelsen att också nattvardsfirande kan vara en del av den väg som för in i tron. Ett sådant förhållningssätt pekar snarast på den process som den enskilde är inbegripen i. Vägen till fördjupad tro är inte momentan utan sker som en process där olika delar fördjupar varandra. I konfirmandarbetet tillämpar Svenska kyrkan till skillnad från tidigare ett sådant processuellt tänkesätt.¹³²

I själva den ekumeniska överenskommelsen mellan kyrkorna 2006 fanns texten inte med.

Det finns teologer som i princip anser att nattvardsdeltagande förutsätter dopet men som antyder en öppning i argumenten. Ett exempel är Jeanrond som skriver om kyrkans identitet i nio teser. Här presenteras fyra av dem:

3. Kristen identitet bestäms bäst i förhållande till Guds självuppenbarelse i Israels historia, i Jesus Kristus och i Jesu Kristi församlingar. Istället för att oroa sig för vem som officiellt tillhör den kristna kyrkan, kunde man koncentrera sig på frågan vad det betyder att efterfölja Jesus idag på väg till Gud. Kristen identitet är på så vis ett inklusivt projekt.

4. Den kristna kyrkan förkunnar, firar och delar med sig av det nya livet i Jesus Kristus. I nattvardsfirandet finns det mest förtätade uttrycket för detta trefaldiga kyrkliga uppdrag. Medan nattvarden är den centrala händelsen i den kristna församlingens liv, är dopet ett viktigt initiationssakrament som förbereder den nya lärjungen till en full delaktighet i församlingens eukaristiska verksamhet.

[...]

8. Den kristna församlingen kännetecknas av respekt för den andre, av gästfrihet, generositet och äkta glädje.

9. Den kristna kyrkan är *ecclesia semper reformanda*, det vill säga reformationen måste fortgå om kyrkan skall vara verkligen öppen för Guds transformerande närvaro.¹³³

---

¹³² Förslag till överenskommelse om kyrkogemenskap Svenska kyrkan och Svenska Missionskyrkan 2004 http://www.missionskyrkan.se/upload/5420/%C3%96verensk%20Svk-SMK041006_C.pdf (2010-11-23 21:56)

¹³³ Jeanrond, Werner G., 1998, s. 152f. Han är Professor of Divinity vid University of Glasgow och har tidigare även undervisat i systematisk teologi vid Lunds universitet och skriver utifrån en katolsk kontext.

Jeanrond hänvisar till Jean-Luc Marion, som menar att vi behöver eukaristisk hermeneutik och tar som exempel berättelsen om Emmausvandrarna som kände igen Kristus, först när han bröt brödet tillsammans med dem, genom den eukaristiska handlingen (Luk 24:13-35).¹³⁴ Genom handlingen att dela bröd och vin kommer den kristologiska förståelsen av bibelns proklamation till sin rätt.

Jeanrond menar att han inte ställer upp på tesen som ibland drivs: att dopets sakrament skulle vara det primära sätt vilket kristna tog emot och bekräftade sin identitet som kristna.¹³⁵ Han betraktar snarare dopet som den symboliska handling som tillåter människan att påbörja livets eukaristiska resa. Men han anser inte att dopet är mindre viktigt än nattvarden, snarare menar han, att nattvardens handling ger rum för såväl individen som gemenskapen att om och om igen komma tillbaka till centrum. Och att varje nattvardsfirande kan leda till en ny medvetenhet om vad det är att vara kyrka.¹³⁶ Jeanrond anser att de traditionella debatterna om hur vi bäst ska uttrycka den gudomliga närvaron i nattvarden har tidvis överskuggat själva upplevelsen av denna förvandlande närvaro.¹³⁷

5.4 Uppsamling av argumenten för sluten kommunion

Det framträder utifrån ovan genomförda undersökning, några tydliga teser i teologernas och texternas formuleringar som har att göra med traditionen, sakramenten, dopet, kyrkan.

Med hänvisning till traditionen argumenterar flera för sluten kommunion. Både till Nya testamentet och till den tidiga kristna kyrkan. Katekumenerna fick vara med under ordets liturgi men fick gå ut när nattvardsliturgin skall börja. Bland annat Schmemmann, Halldorf och Forkman. I remissvaren framkommer argument, att det är bra som det är det är. Ändra inget. Även Gudstjänstutskottet och läronämnden argumenterade för traditionen i sina yttranden.

Respekt för sakramentets helighet och en rädsla för att göra fel. Här hänvisas till Paulus brev till Korintierna om att man kan äta och dricka en dom över sig. Det gäller att vara förberedd. Här hänvisas även till Didaché. Forkman och Aulén tar upp denna fråga. Halldorf beskriver

---

¹³⁴ Ibid., s. 160.

¹³⁵ Ibid., s. 167.

¹³⁶ Ibid., s. 162.

¹³⁷ Ibid., s. 163.

ett nattvardsfirande i övre salen på Bjärka-Säby som en rit med rigorös förberedelse och heliga symboler. Schmemmann skriver att det kan bli för mycket symboler och för stor skillnad mellan präster och lekfolk.

Försvara dopets ställning är det tyngsta argumentet från Läronämnden, Gudstjänstutskottet och flera av stiftens remissvar varnar för försvagning av dopets ställning som sakrament. Dopsiffrorna går stadigt nedåt i Svenska kyrkan och det är nog en orsak att man så starkt förespråkar dopets försvar. Även Wingren påpekar att nattvarden har en mycket starkare roll än dopet och att det är en olycklig utveckling att de glider isär. Halldorf poängterar nattvarens koppling till dopet och menar att nattvarden är en tacksägelse för just dopets gåva och helst skulle alla fira eukaristin i vita dopkläder. Bonhoeffer anser att nattvarden tillhör kyrkan men de odöpta kan få höra ordet.

Nattvarden är framför allt Kyrkans måltid. Schmemmann uttryckte en önskan om att kommunionen skulle vara kyrkans gemensamma festmåltid. För Farwell är det viktigt att knyta måltiden till påskens berättelse. Och menar att man inte får vifta bort den sista måltiden Jesus hade med sina närmaste, de utvalda. Wingren menar att nattvarden är en inåtvänd gudstjänst men att odöpta får vara med och iaktta. Han ser måltiden som evangelisationsmedel med sin narrativa form. Barth påpekar att det inte är en begravningsmessa utan en glädjefest.

5.5 Teologiska argument för öppen kommunion

Kathryn Tanner bemöter Farwells artikel och menar att lika väl som man tolkar Jesus liv och gärningar utifrån ”den sista måltiden” kan man även tolka den sista måltiden utifrån Jesu andra måltidsgemenskaper.¹³⁸ Hon menar att vara förespråkare för öppet nattvardsbord behöver inte alls betyda att man argumenterar som den sista måltiden aldrig har hänt. Den ena måltidsgemenskapen behöver inte ställas emot mot den andra, utan betrakta dem tillsammans. Genom att lägga ihop två olika typer av måltider kan förståelsen öka.¹³⁹ Hon hänvisar till utvecklingen i kyrkorna att det inte finns så många gudstjänster att välja på om man som odöpt vill gå till kyrkan en söndag och känna sig fullt ut delaktig. Hon efterlyser dessutom ett mer välutvecklad och fungerande program för vuxna katekumener som är på väg mot

---

¹³⁸ Tanner, Kathryn, 2004, s. 473f. Tanner är professor i teologi vid University of Chicago Divinity School.

¹³⁹ Ibid., s. 475.

dopet.¹⁴⁰ ”In keeping with the complex symbolism of both sacraments, they might work differently for different sorts of people at different times of their lives.”¹⁴¹ Även om öppnandet är en radikal förändring behöver det inte uteslutas utifrån den aspekten. Tanner avslutar med en undran om det finns andra vägar att utöva en rättvis inkluderande gästfrihet än att öppna nattvardsbordet. Hon ställer sig tveksam till Farwells oro över dopdisciplinen och hans förslag att nya kyrkobesökare endast ska tas emot med öppna armar vid dörren men inte vid bordet.¹⁴²

Stephen Edmondson bemöter också Farwells artikel.¹⁴³ Han presenterar i sin artikel reflektioner från grupper av medlemmar (både lekmän och anställda) från fyra olika Episkopalkyrkor som praktiserar öppet nattvardsbord. Grupperna diskuterade omedelbart och pragmatiskt om sina erfarenheter, iakttagelser och upplevelser i samband med att de öppnade upp nattvardsbordet för alla. Samtalen spelades in för kommande reflektion och resultaten av samtalen redovisades i plenum. Ingen av deltagarna i diskussionsgruppen kände igen sig i Farwells bild av att nervärdera den sista måltiden till förmån för de andra måltidsgemenskaperna. Snarare argumenterade de som Tanner att dessa olika måltider kan ses som en helhet. Vid båda typerna av måltider äter och dricker Jesus med syndare som har liten eller ingen förståelse för Guds rike som han erbjuder dem. De ansåg sig inte ha försvarat det öppna nattvardsbordet genom att förringa den sista måltiden. De har snarare knutet det öppna nattvardsbordet till den slösaktiga nådens teologi och en respons på liknelsen, den förlorade sonen (Luk 15:11-32), tolkad ur ett kristet perspektiv. Gud är fadern, den hemmavarande äldre sonen är alla döpta som delar allt med Fader men även med Jesus, den sanne Äldre sonen, som hjälper till att iordningställa festen.¹⁴⁴ Den förlorade är den som kommer tillbaka till fadern oren, fattig och misslyckad. De tolkar den som att den yngre är välkommen till festen otvättad. Fadern är inte intresserad att höra hans syndabekännelse utan är helt inställd

---

¹⁴⁰ Ibid., s. 481.

¹⁴¹ Ibid., s. 485.

¹⁴² Ibid., s. 485.

¹⁴³ Edmondson, Stephen, 2009, s. 213f. Kyrkoherde i St. Thomas Episcopal Church, McLean, Virginia, tidigare docent i kyrkohistoria vid Virginia Theological Seminary.

¹⁴⁴ Ibid., s. 220.

på att ha glädjefest. Han omfamnar och kysser sin svindoftande, orene son. De tyder liknelsen som att dopet inte är en förutsättning för att bli inbjuden till festen det är den yngre sonens rättighet som han delar med alla Guds barn. De döpta däremot delar uppdraget med den sanne Äldre sonen, att inte bara vara gäst vid bordet utan även den som delar allt med Fadern. Vilket betyder att de döpta delar omsorgen om och välkomnar alla återvändare. Dop och kyrkotillhörighet uppfattades av deltagarna i undersökningen vara en omfamning av nåd, så att de döpta kunde leva mer fullödande liv i Kristi närvaro.¹⁴⁵ De erkänner inte de döpta utifrån deras tillträde till nattvardsbordet utan snarare deras tjänst vid bordet. ”We do not want folks to be baptized on the basis of what they might get, but on the basis of what they might give.”¹⁴⁶ Men tjänsten som kommer med dopet bör inte ses som en börda utan en möjlighet till ett rikare kristet liv, skriver Edmondson. Den verkliga faran med att öppna nattvardsbordet är att kyrkan inte kan leva upp till den kärleksfulla gesten. Att gästfriheten endast stannar vid bordet och inte omfattar hela kyrkans liv. Och avslutar Edmond, vi måste börja utgå ifrån att människor vill återkomma och våga fråga om de tänker stanna.¹⁴⁷

I en artikel skriver Gordon W. Lathrop att nattvarden i dagens gudstjänster visserligen är en del av kristnas liv men har inte mycket att göra med den reella världen och det dagliga livet.¹⁴⁸ Han menar att en liten oblat och en klunk vin inte alls motsvarar vad måltiden var för den tidiga kyrkan. Han hänvisar till arbetet med att förnya liturgin, där föreslogs flera praktiska konsekvenser för att tydligare koppla det dagliga livet med liturgin: Nattvarden ska firas varje vecka i söndagens huvudgudstjänst och mer likna en riktig måltid. Maten ska vara läcker att se på och innehålla till exempel en rejäl skiva bröd och ett helt glas vin eller annan lokalt förankrad festivalmat. En samlande tacksägelsebön som leder fram till att deltagarna förstår och godtar det mellanmännsliga mötet med varandra kring bordet. En ledare som proklamerar bönen på ett vackert sätt och inbjuder och betjänar församlingen runt bordet. Alla ska välkomnas att delta i måltiden. En insamling av mat, eller pengar till mat,

---

¹⁴⁵ Ibid., s. 219.

¹⁴⁶ Ibid., s. 231.

¹⁴⁷ Ibid., s. 234.

¹⁴⁸ Lathrop, Gordon W., 2008, s. 199f. Professor Emeritus i Liturgik vid Lutheran Theological Seminary at Philadelphia.

som distribueras till nödställda som en utvidgning av måltiden från nattvardsfirandet ut till den hungrade världen. Ett sändningsord med budskapet att deltagarna i måltiden ska gå och vara Guds bröd till grannar och medmänniskor i världen. Lathrop bygger sin argumentation på evangelietexterna och den tidiga kristna kyrkans traditioner. Han hänvisar till att måltider hade central betydelse för Jesus och han åt med alla sorters människor, både med syndare och utstötta. Och han ger mat till folkmassor. Jesus praktiserade öppen bordsgemenskap och man kan förstå betydelsen av nattvarden genom dessa berättelser, menar Lathrop. Vidare hänvisar han till Justinus Martyren och de första kristna under det andra århundradet samlades varje söndag kring ordet och bordet men senare även delade ut den insamlade och överblivna maten till behövande, änkor, internier och föräldralösa. Lathrop hänvisar även till Luthers ord att nattvarden är en fest för att göra oss hungrigare men att vi även ska påminnas om andras behov i världen. Luther uppmanar oss att slåss, arbeta och be och kan du inte göra mer så ha uppriktig medkänsla för de nödlidande. Detta är exempel på hur nattvarden kan kopplas till vårt dagliga liv menar Lathrop.

5.6 Uppsamling av argumenten för öppen kommunion

Utifrån ovan genomförda undersökning framkommer även några tydliga teser i teologernas och texternas formuleringar som argumenterar för öppen kommunion. De har att göra med vägen in i kyrkan, gästfrihet, gudsbild och kyrkans uppgift. Teserna som vi här kan se är följande.

Nattvarden kan vara en annan väg in i kyrkan. Motionärerna i kyrkomöten menar att eftersom man kan bli medlem i Svenska kyrkan i väntan på dop borde man även kunna få delta i nattvarden i väntan på dopet. De ifrågasätter varför dopet alltid måste ske först och varnar för skuld känslor och osäkerhet. I en tidig skrivning i överenskommelsen mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionskyrkan fanns en sådan skrivning som kunde gälla för både för konfirmander och för elever i Svenska kyrkans grundkurs. Tanner efterlyser bättre dopförberedande program för vuxna katekumener.

Jesu gästfrihet. Tanner, Edmondson och Lathrop bygger sina argument på Jesus måltidsgemenskap. Han var generös och åt tillsammans med de som det judiska samhället kallade för orena och syndare. De menar att det går att lägga ihop de båda måltiderna och på så sätt få en ökad förståelse. Öppenheten och välkommandet får inte ta slut vid dörren.

Jeanrond hänvisar till eukaristins hermeneutik och menar att i brödsbrytelsen kan människan förstå mysteriet.

Kyrkans gudsbild. Författarna till Motion 2005:5 frågade sig vilken gudsbild Svenska kyrkan förmedlar när den utestänger vissa människor. Det rimmar inte med kärleksbudskapet kyrkan vill förmedla till människor idag. Edmondson använder liknelsen om den förlorade sonen och tolkar den ur ett kristet perspektiv som ett argument för öppet nattvardsbord. Här används den kärleksfulle pappan som en bild av Gud.

Kyrkans uppgift att nå ut. Lathrop efterlyser en större koppling mellan nattvarden och vardagslivet. Man måste även förvänta sig att de som kommer till kyrkan vill komma tillbaka eller har kommit för att stanna, menar Edmondson. Jeanrond menar att kyrkan måste ständigt reformeras.

5.7 Argumentens praktiska perspektiv på nattvardsfirandet

De teologiska argumenten och kyrkornas olika ståndpunkter har praktiska konsekvenser. Hur kontrolleras dopet? Hur formuleras inbjudan till kommunion? Tidigare i uppsatsen beskrivs ett praktiskt exempel från ett ekumeniskt nattvardsfirande där det inte riktigt blev som det var tänkt. Orsaken var ett praktiskt problem, en rädsla för att göra fel. Nattvardsdeltagare kunde gå till fel bord. I rapporten om samtal mellan Svenska kyrkan och Missionsförbundet påtalade man att de olika nattvardssynerna inte var upphov till allvarliga problem. Men det fanns en aspekt man tänkte på: ”Svårast torde det vara för odöpta medlemmar i Svenska Missionsförbundet, att i den utsträckning de känner till Svenska kyrkans principiella hållning, gå till kommunion i Svenska kyrkan.”¹⁴⁹ Här visas på en slags pastoral omsorg om Svenska missionsförbundets medlemmars känslor. Något som även författarna till motionen åberopar när de anser att Svenska kyrkans regel kan skapa osäkerhet och skuld känslor hos dem som gjort fel.¹⁵⁰ I svaret på motionen hänvisar Gudtjänstutskottet till den enskilda prästen ansvar. ”Hur sakramenten i praktiken förvaltas ligger i den tjänstgörande prästens pastorala ansvar. Det handlar både om att inbjuda till kommunion och att förbereda de ännu icke döpta till

---

¹⁴⁹ *Guds kyrka och en levande församling. Rapport från den officiella samtalsgruppen mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionsförbundet, 1995, s. 45.*

¹⁵⁰ Se bilaga 1.

dopet.”¹⁵¹

Anna-Karin Hammar beskriver pastorala problem som präster i Svenska kyrkan kan ställas inför när tro och tradition möter dagens pluralistiska och mångkulturella samhälle. Här gäller det främst dopet men det finns flera beröringspunkter till nattvarden.¹⁵² I sitt narrativa material hänvisar hon till olika pastorala problem som intervjuobjekten, eller färdkamrater som hon kallar dem, möter i sitt arbete. Det gäller till exempel när föräldrar har olika religionstillhörighet och olika inställningar till dopet. I en intervju drar en präst en parallell med ett annat pastoralt problem och menar att andra misstyccker att hon delar ut nattvard till odöpta och muslimer.

Dessa färdkamrater lyfter fram ett mångkulturellt och mångreligiöst Sverige som utmanar präster i Svenska kyrkan till teologisk reflektion om det exkluderande och det icke-exkluderande i dopet. Även andra frågor som berör exkluderande och icke-exkluderande behandlas i materialet om färdkamrater: någon undrar exempelvis om den som bytt kön behöver döpas igen.¹⁵³

Hammar försöker i sin avhandling även lyfta frågan om relationen mellan de döpta och de odöpta. Hon hänvisar till BEM-dokumentet och den uppfattningen om dopet som ursakrament men vill hellre se Kristus och Skapelsen som ursakrament.

Med benämmandet av Skapelsens mysterium och sakrament försöker jag att göra motstånd mot en världsbild och teologi som klyver andligt och kroppsligt, gudomligt och materiellt, sekulärt och sakralt, fromma och ofromma, döpta och inte döpta, samtidigt som jag explicit visar att jag knyter an till hela kyrkans tradition, östlig såväl som västlig. Med Skapelsens mysterium och sakrament gör mitt förslag till dopteologi motstånd mot livssyn, försörjningsmönster och världsbild som reducerar människan, jorden och naturen till medel och utnyttjande. Häri finns byggstenar till trovärdig teologi som gör motstånd mot utnyttjande av människor och natur på ett icke hållbart, människovärdigt och skapelsevärdigt sätt.¹⁵⁴

Hammar har även sökt svar på frågan om den som inte är döpt eller troende exkluderas från gudsgemenskapen och drabbas av fördömelse men uppfattar en märkbar tystnad i det material hon undersökt (ekumeniska material, dopordningar, dopliturgier, det armeniska och syriska traditionsmaterialet). Däremot kunde hon ana en tvetydig bild under 1900-talet i Svenska

---

¹⁵¹ Se bilaga 2.

¹⁵² Hammar, Anna Karin, 2009, s. 40. Hon är teologie doktor och präst i Svenska kyrkan.

¹⁵³ Ibid., s. 40.

¹⁵⁴ Ibid., s.162.

kyrkans sammanhang. Anna Karin Hammar anser att en trovärdig dopteologi i Svenska kyrkan bör ta ett tydligare avstånd från en exkluderande tradition. Hon pekar på exempel på själavårdssituationer där präster möter ängsliga föräldrar till barn som dött och inte var döpta.¹⁵⁵

Hur präster i Svenska kyrkan hanterar sitt pastorala ansvar för sakramentens förvaltning finns inte utrymme för i detta arbete men jag har valt att titta lite närmare på en aspekt, vad det finns för anvisning om hur man bjuder in till nattvarden. Det finns få anvisningar i det material som studerats.¹⁵⁶ Under rubriken Kommunionen i Högmässan i HB 86 finns ett förslag på vad prästen kan säga när utdelandet ska börja:

Prästen kan säga:
P (Kom,) Nu är allt tillrett.¹⁵⁷

Karl-Gunnar Ellversons *Handbok i Liturgik* är som en uppslagsbok med historiskt material, praktiska råd blandat med teologiska reflektioner kring det mesta som rör liturgin.¹⁵⁸ Men några instruktioner hur man ska hantera frågan om odöptas tillträde till nattvarden finns inte. Ellverson skriver väldigt kort om hur man kan bjuda in till nattvarden: ”Ibland behövs några ord, ”Allt är tillrett” men i de flesta kyrkor kommer folket om prästen tar paténe/brödkorgen och väntar.”¹⁵⁹ I en tidigare text skriver Ellverson:

*Bordet är dukat - nu är allt tillrett - kom och ät och drick – ja, vad ska man säga? Vi har burit fram brödet och vinet och dukat upp. Vi har tackat och lovprisat den Gud som är alltings ursprung och mål och på Jesu Kristi ord bett Anden göra åminnelsen av Jesu död och uppståndelse levande och närvarande. Här är vi nu för att ta emot de välsignade frukterna av Jesu verk ”Det heliga åt de heliga” säger den ortodoxe prästen och församlingen stämmer in: ”En är helig, en är Herre, Jesus Kristus, i Guds, Faderns, härlighet”. Det fina anglikanska ”Saliga är de som är kallade till Lammets bröllopsmåltid” har en risk att missuppfattas – hör jag till dem som är kallade? Orden går att omformulera så: ”Saliga är ni, ty ni är kallade till Lammets bröllopsmåltid”.*¹⁶⁰

---

¹⁵⁵ Ibid., s.180.

¹⁵⁶ HB 86, KO, SKBS, Nattvardspastoralen, Nattvardens teologi.

¹⁵⁷ HB 86, s. 56. (P står för att det är prästen som uttalar inbjudan)

¹⁵⁸ Ellverson, Karl-Gunnar, 2003. K-G Ellverson (1942-2007) var präst och liturgiklärare vid Svenska kyrkans pastoralinstitut i Uppsala som är en av två institutioner som utbildar präster i den praktiska yrkesutövningen.

¹⁵⁹ Ibid., s.135.

¹⁶⁰ Ellverson, Karl-Gunnar, 1995, s.74.

Även Lathrop tar upp östkyrkornas inbjudan till kommunionen ”Holy Things for the Holy People” och menar att tolkning i The American Book of Common Prayer är bättre: ”The Gifts of God for the People of God”.¹⁶¹ Han menar att inbjudan är dubbelbottnad, och innehåller både en inbjudan men också en varning: Välkommen fram och ta mot de heliga gåvorna men hur helig är du egentligen? Förtjänar du dessa heliga ting? Den kristna liturgin behöver alltid betona båda aspekterna i inbjudan: ”this *holy thing* is for you”.¹⁶² Edmondson ger två exempel på inbjudningar till kommunion.¹⁶³

One priest, in his invitation to the table, reminds all those present that when they come forward they will partake of both gifts and a responsibility – they are invited, in other words, always to the fullness of grace. Another priest, in her invitation, proclaims, “Wherever you are in your journey - whoever wants to meet Jesus, come to the table”.¹⁶⁴

Han beskriver hur de praktiserar gästfriheten fullt ut inte bara i prästens inbjudan till nattvardsbordet utan även i hela församlingens inbjudan till nya besökare. När de hälsar på dem som deltagit vid nattvarden gör de det med en fråga: Har du kommit för att stanna? De gör det med en förväntan att människor vill komma tillbaka och även önskar stanna.

Hur präster i Svenska kyrkan gör rent praktiskt har inte litteraturen gett svar på. Det är möjligt att präster i sin inbjudan till nattvarden klargör vilka förutsättningar som gäller men i gudstjänstanvisningarna eller i ”Handbok i liturgik” har det inte uttryckts.

---

¹⁶¹ Lathrop, Gordon W., 1998, s. 117.

¹⁶² Ibid., s. 119.

¹⁶³ Edmondson, Stephen, 2009, s. 213f.

¹⁶⁴ Ibid., s. 234.

6. Diskussion

Kyrkohandboksgruppen skriver att frågan om öppet nattvardsbord har under senare år vuxit fram som ett verkligt pastoralt problem. Olika röster ha fått gestalta de olika argumenten som speglar den pågående debatten. Under de sista fem åren har tre likadana motioner inkommit till Svenska kyrkans kyrkomöte vilket kan visa på att frågan är aktuell. Först diskuteras de teologiska argumenten för eller emot öppet nattvardsbord för att sedan behandla de pastorala utmaningarna i Svenska kyrkan. Efter det görs ett försök att koppla frågan till det nutida samhället. Slutligen återknyts diskussionen till uppsatsens titel och förslag på vidare forskning ges.

6.1 De teologiska argumenten

Är dopet en gåva eller bekännelsehandling? Gäller frälsningen alla eller bara de döpta? Är det i dopet våra synder blir förlåtna eller är det i nattvarden? Ska kyrkan lyssna mer på Paulus varningsord till församlingen i Korint eller på Jesus ord: Ta och drick av den alla? Vad är det kyrkan ska minnas i nattvarden, hans ord eller liv? Hans offer eller undervisning? Det är många frågor som ryms i argumenten om öppet nattvardsbord. I det äldre materialet i undersökningen var det få som ifrågasatte att tillträdet till nattvardsbordet var knutet till dopet. Det kan tolkas som om det var en självklarhet. Wingren konstaterar att dopet har försvagat i sin ställning jämte nattvarden. Och just att dopet skulle förlora sin status är det argument som Läronämnden och Gudstjänstutskottet hänvisar till. Frågan kopplas även till hur man ser på dopet som sakrament. Krister Stendahl flaggar för att dopet var från början en initialrit och Hammar funderar på varför det är så tyst om de odöptas ställning i teologin. En intressant detalj är hur olika man beskriver tillträdet till Svensk kyrkans nattvardsbord. När kyrkohandboksgruppen beskriver nattvardsfrågan använder de formuleringen *partiellt slutet nattvardsbord* medan några av stiftens svarar, vi praktiserar redan *öppet nattvardsbord* för ingen nekans tillträde. Karlstad stift svarar som enda stift att de anser att nattvardsbordet ska öppnas på det sätt som kyrkohandgruppen tolkar öppet nattvardsbord - öppet för alla som vill. Även läronämnden och gudstjänstutskottet svarar motionärerna med att Svenska kyrkan har *öppet nattvardsbord*, det är öppet för alla döpta.

Läronämnden och Gudstjänstutskottet (men även remissvaren, från domkapiteln m fl. till kyrkohandboksgruppen) använder argumentet om dopets särställning när de uppmanar kyrkomötet att rösta ner motioner om att öppna nattvarden för odöpta. Enligt

Wingren är dopets ställning mycket svagare jämfört med nattvarden. Han menar att dopet förlorat sin status som sakrament och blivit mer en namngivningsceremoni som ligger långt ifrån dopets ursprungliga syfte. Detta är Jeanrond också inne på när han relativt starkt kritiserar Svenska kyrkan för att vara som försäkringskassan, en institution som alla hoppas slippa behöva anlita. Han menar att Svenska kyrkan erbjuder religiösa tjänster åt ett ointresserat samhälle och menar att det inte behövs en kristen kyrka för sociala riter, som att namnge barn, gifta sig eller begrava sina döda. Han menar att apostolisk gästfrihet kan vara en mer löftesrik strategi, gemenskap som präglas av kärlek och respekt. ”Vi kristna måste utveckla generösa modeller för respekt för varandra och för alla andra.”¹⁶⁵ Respekten för de heliga sakramenten är också ett argument som Forkman för fram. Nattvarden får inte profaneras. Det finns risker när nattvardsfrekvensen stiger menar Martling.¹⁶⁶ Och påminner oss om Aposteln Paulus som varnar för ovärdigt begående. Varningen gäller inte om deltagarna är värdiga eller inte utan om de är rätt beredda. Det ovärdiga begäendet är att gå till Herrens bord utan att tänka på vad som faktiskt sker och vad man egentligen gör. Han frågar vad vi har gjort av respekten för det heliga. Prästerna bör fråga sig hur de hjälper sina nattvardsgäster att förbereda sig. Martling avslutar med att konstatera att det är kyrkans ansvar att ge raka besked, att så många som möjligt har klara begrepp om vad det är man säger ja eller nej till i livets avgörande frågor.

Ellverson tar upp liturgin som rit och hänvisar till Tom F Driver, som menar att riten är viktig i människans liv och kan vara en befriande kraft.¹⁶⁷ Alla riter åkallar krafter, en rit är kristen, när dessa krafter är Gud, Kristus och den helige Anden. En rit som har tappat förmågan att förvandla och förändra har blivit en ceremoni och i sämsta fall en tråkig show. Han beskriver några teser för en befriande rit och hävdar: att de aktiva deltagarna ska vara fler än de passiva, riten är ett arbete som ska utföras lekfullt, kyrkans ritualer tenderar att endast bli uppvisning, Gudstjänsten som rit fodrar utrymme och frihet. Driver bannlyser kyrkbänkar, tidsramar och skrivna gudstjänstordningar men efterfrågar deltagarnas förväntningar på Guds kraft.¹⁶⁸ Krister Stendahl skriver, att flytta altarbordet närmare folket och läsa mässan bakom

---

¹⁶⁵ Jeanrond, Werner G., 1998, s. 149.

¹⁶⁶ Martling, Carl Henrik, 1995, s. 27f.

¹⁶⁷ Ellverson, Karl-Gunnar, 2003, s. 15.

¹⁶⁸ Ibid.

bordet är ett sätt att visa att det *firas* måltid. Han menar att det är snart bara lutheranerna som lever kvar i ett slags medeltidsvärmeri.¹⁶⁹

Schmemann konstaterar att det är få som deltar i kommunionen i den östliga kyrkan. Vad får det för konsekvenser för gudstjänsten och för riten? Om bara några deltar aktivt eller kanske enbart prästen. Blir det då kyrkans gemensamma festmåltid som den gestaltades i urkyrkan. Men Schmemann anser att för mycket sakralisering och symboler skymmer måltidens egentliga syfte. Eller som Lathrop konstaterar att kyrkobesökaren inte känner igen sig i ” de heliga”. Att ingen egentligen är riktigt kvalificerad att motta de heliga gåvorna. I Svenska kyrkan användes tidigare allmänt skriftermål på lördagen innan mässan. En kollektiv syndabekännelse för att förbereda människor för nattvarden som praktiserades fram till 1942 därefter infogades det som en del av mässordningen för högmässan. I arbetet med att revidera den nya kyrkohandboken föreslås att syndabekännelsen ska kunna uteslutas ur mässordningen. Hur blir det då med Martlings och Forkmans varning från 1995 om respekten till det heliga och rätt förberedelse?

Präster i Trollhättan som varnar för något de kallar för Luciademokrati att den som vill ska få gör vad som helst och menar att delaktigheten inte får gå till överdrift. De framhåller det gemensamma före det individuella något som även Schmemann efterfrågade.

6.2 De pastorala utmaningarna i Svenska kyrkan

Svenska kyrkans Läronämnd och Gudstjänstutskottet hänvisar frågan om odöptas deltagande till den enskilde prästen som ett pastoralt ansvar. Hammar beskriver pastorala problem som dagens präster i Svenska kyrkan ställs inför och som präster vid sekelskiftet sällan behövde fundera över eller ta ansvar för. Då var de flesta döpta och tillhörde Svenska kyrkan. Idag kan dopsamtal och konfirmationsundervisning innehålla många pastorala krumbukter för präster. Kan den muslimske morbrodern bli fadder? Får den odöpta internen ta emot nattvarden? Och hur gör vi nu med de odöpta konfirmanderna? Ibland måste besluten fattas snabbt vilket kräver finkänslighet och väl genomtänkt teologi av den enskilde prästen. Frågorna kan hanteras på olika sätt men otydlighet skapar osäkerhet. Det finns tre alternativ för Svenska kyrkan att välja som jag ser det:

---

¹⁶⁹ Stendahl, Krister, 1986, s. 219.

1. Att fortsätta som tidigare genom att praktisera nattvard för alla döpta och inte neka någon men å andra sidan inte heller vara särskilt tydlig. En del människor kan bli osäkra och få skuld känslor om man inser att man gjort fel.
2. Att stå för sin uppfattning att dopet är en förutsättning för deltagandet och redovisa det öppet. Gudstjänstdeltagare kan bli sårade och kyrkan uppfattas som exkluderande. Dopet som sakrament stärks.
3. Att öppna nattvardsbordet för alla som vill. Dopet riskerar att försvagas. Det kan motverkas genom undervisning och ett program för vuxna katekumener.

Kyrkomötet har röstat för det första alternativet med hänvisning till risken med att dopet förlorar sin status. Problemen som kyrkohandboksgruppen och motionärerna (år 2005, 2009, 2010) belyser kvarstår och kommer sannolikt öka men ansvaret ligger på prästerna som en pastoral uppgift att lösa. Dopet är en förutsättning för nattvardsdeltagande. Det står i KO och det har Kyrkomötet beslutat, de flesta vet om det, men det uttalas sällan. Det sker ingen kontroll och ingen nekas. (*Kom, Nu är allt tillrett.*) Men i vissa grupper blir det extra tydligt. I listorna på konfirmander syns det vilka som inte är döpta och det märks tydligt om någon inte går fram till nattvarden. Det finns en risk att människor blir sårade, känner sig utanför men också att de som tagit emot gåvorna och sedan efteråt förstår att det egentligen inte hade tillträde. Ett annat alternativ är att fortsätta som förut men att vara tydligare. Dopet är en gräns, den enda vägen in i kyrkan. *För er som är döpta. Kom, Nu är allt tillrett.* Den tredje vägen är att öppna nattvarden för alla som vill. *Kom, alla som vill. Nu är allt tillrett.* I flera av argumenten påtalas risken att dopet urholkas om man tillåter alla som vill delta i nattvarden samtidigt som flera argumenterar för att det öppnar för ytterligare en väg in i kyrkan. Samtidigt konstateras att dopsiffrorna sjunker redan och dopet har som Jeanrond och Wingren påtalat förlorat något av sin status som sakrament om man jämför med nattvarden. Hur skulle man kunna förhindra att dopets status ändras? Några förslag är att erbjuda samtal om dopet, påminna om dopet i predikan och att tala om dopet inte som ett krav utan som en gåva, en möjlighet för alla.

6.3 Nattvardsteologi i relation till samhället

Inom nattvardsteologin har det skett en förskjutning i terminologin från synd och offer till glädje, fest, kärlek och gemenskap som Peterson konstaterade. Kan det vara därför det rimmar

så illa med att alla inte tillåts att vara med. Det blir en större kontrast till de nya begreppen, som fest, kärlek och gemenskap än om nattvarden kopplas till syndabekännelse, lidande och offer. Vi har även sett att samhällsdebatten, ekumeniken och den internationella utblicken påverkar den liturgiska förnyelsen.¹⁷⁰ Kristendomen har, som de flesta religioner, sitt ursprung före moderniteten. Det kräver självkritiskt förhållningsätt för att inte bara reproducera en förmodern föreställning på en helt ny samtid.¹⁷¹ De religioner och samfund som inte kan ha en kritisk reflektion uttryckt i teologi riskerar att få problem i samhället. Under senare år har begreppet utanförskap präglat den politiska debatten.¹⁷² Det finns många betydelser av begreppet utanförskap. Det kan vara kopplat till medborgarskap och mänskliga rättigheter men ofta talas det också om socialt eller ekonomiskt utanförskap. En tredje betydelse kan vara upplevelsen av att stå utanför gemenskapen. Människan är en social varelse, en av hennes starkaste känslor är att bli övergiven och vissa människor kan göra vad som helst för att få komma in i eller tillhöra en grupp, menar Åsa Nilsonne.¹⁷³ Hon är tveksam till begreppet och menar att inom psykologin talar man istället om ingrups- och utgruppsfenomen, ett insorterande i ”vi och dom”. Sådana insorterningar gör människan snabbt och ibland utan att tänka på det. Inom gruppen respekteras medlemmarna medan utgruppens medlemmar inte alls värdesätts på samma sätt, förklarar Nilsonne.

Kan det vara så att idag när det talas om jämlikhet och allas lika rättigheter blir det jobbigt exkludera några. När utanförskap ofta debatteras i vårt samhälle blir det besvärande för kyrkan att diskvalificera en människa. Att exkludera vissa människor från att delta i nattvarden är inte politiskt korrekt i ett samhälle där det är viktigt att alla människor har samma rättigheter. Lathrop, Tanner, Edmondson och motionärerna argumenterar alla för en generösare inställning till nattvarens tillträde och får medhåll av Jeanrond.

I sin bok *Kärlekens teologi* utmanar Jeanrond kyrkan att utveckla en kritisk och

---

¹⁷⁰ Peterson, Lena, 2005, s. 66.

¹⁷¹ Henriksen, Jan-Olav, 2007, s. 22.

¹⁷² Abrahamsson, Kenneth, 2009, s.7, Fahlgren, Mats, 2009, s.14. Abrahamsson är programchef för Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap. Fahlgren är vetenskapsjournalist.

¹⁷³ Åsa Nilsonne är professor i medicinsk psykologi och intervjuas i Mats Fahlgrens bok *Att uppleva utanförskap*, 2009, s. 11f.

en självkritisk kärleksteologi för vår tid.¹⁷⁴ Om kristna gemenskaper väljer ett exklusivistiskt förhållningssätt, sker det på bekostnad av att deras kärlek kvävs. Kärlekens gemenskaper däremot kommer alltid visa omtanke om den konkreta andre. Men kyrkan som sådan kan inte älska, inte heller rörelser eller institutioner. Endast fria människor kan älska.¹⁷⁵ Jeanrond anser att kyrkorna försöker undvika allt som utmanar den bestående ordningen och tolkningen som av traditionen uppfattas som den enda och allmänna. Men det kan aldrig ge rättvisa åt kärlekens dynamik.¹⁷⁶ Lathrop efterlyser en starkare koppling mellan nattvardsliturgin och det vardagliga livet, utanför kyrkans väggar. För Barth var dopet viktigt och för honom var det förmodligen en förutsättning för deltagandet i nattvarden. Enligt honom var kyrkans uppgift att förkunna evangelium i världen det viktigaste, inte att skapa teologi, liturgi och dela ut sakrament.

6.4 Avslutning och förslag till fortsatt forskning

I Svenska kyrkans handbok HB 86 finns ett enda exempel på hur man ska säga när man bjuder in gudstjänstdeltagarna till nattvarden. Som uppsatsens titel lyder ”(Kom,) Nu är allt tillrett” gäller inte alltid inbjudan alla som besöker mässan. Ordet *Kom* står inom parentes och betecknar att prästen kan utesluta det ordet. Den här uppsatsen har sökt svar på vilka teologiska argument som finns i frågan om öppet nattvardebord. Vi kan konstatera att i de allra flesta kyrkorna gäller dopet som förutsättning för deltagande i nattvarden och därför kan inte alla som besöker dessa kyrkor fullt ut delta i mässans alla delar. *Kom* gäller inte dessa människor. *Kom* i inbjudan från celebranten gäller endast de döpta. Det uttalas inte i HB 86:s förslag på inbjudan inte heller i Ellversons handbok i liturgik men det står tydligt i KO, dopet är förutsättning för nattvarden.

Det finns en osäkerhet om hur man rent pastoralt ska hantera relationen mellan de odöpta och nattvarden. Anna Karin Hammars studie belyser det. Författarna till Motion 2005:53 och en tidig skrivning i överläggningar med Svenska Missionskyrkan gav också uttryck för det. De senare tog de odöpta konfirmanderna som ett exempel. Hur ska man rent pastoralt agera? Ett sätt är att hänvisa till att konfirmanderna är på väg till dopet och låta dem

---

¹⁷⁴ Jeanrond, Werner G., 2009, s. 246.

¹⁷⁵ Ibid., s. 244.

¹⁷⁶ Ibid.

delta i nattvarden. Ett annat är att förklara för dem att de får vänta tills de är döpta. Men hur går det egentligen till i praktiken? Vad säger präster i Svenska kyrkan när de inbjuder till måltiden? Och hur undervisas blivande präster om hur man rent pastoralt ska hantera dessa frågor som läronämnden och gudstjänstutskottet menar hör till den lokala prästen att hantera. Det är intressanta frågor och ett förslag till fortsatt forskning.

Sammanfattning

I denna uppsats behandlas teologiska argument för och emot öppet nattvardsbord, det vill säga att nattvardsbordet är tillgängligt för alla som vill utan restriktioner. I Svenska kyrkan som i många andra kyrkor i världen är dopet en förutsättning för deltagande i nattvarden. Uppsatsen bygger på ett urval av texter där metoden är deskriptiv och jämförande. Arbetet tar sin startpunkt i den debatt om öppet nattvardsbord som pågår i Svenska kyrkan. Det kommer till uttryck i texter, dels genom förslag och remissvar till den revidering av den kyrkohandbok från 1986 som används i Svenska kyrkan, men också genom motioner till Svenska kyrkans högsta beslutande organ, kyrkomötet. Undersökningen bygger även på texter av några för ämnet relevanta författare som haft inflytande på den teologiska debatten samt ett antal artiklar som speglar den diskussion som pågår i USA.

Det framträder i den genomförda undersökning, några tydliga teser i teologernas och texternas formuleringar som förordar sluten kommunion. De argumenten hänvisar till den tidiga kyrkans tradition, respekten för sakramentens helighet, risken att dopet försvagas i sin betydelse och att nattvarden är endast kyrkans måltid. I undersökning framkommer även några påtagliga teser som ger argument till stöd för öppen kommunion. De pekar på nattvarden som en annan väg in i kyrkan, gästfrihet enligt evangeliet, vilken gudsbild kyrkan vill förmedla och kyrkans uppgift i omvärlden. Dopstatistiken sjunker för varje år men nattvardsdeltagandet och det ekumeniska samarbetet ökar i Svenska kyrkan. Det får pastorala konsekvenser. Hur präster i Svenska kyrkan gör rent praktiskt har inte litteraturen gett svar på.

Referenser

Abrahamsson, Kenneth, "Förord" i Fahlgen, Mats, *Att uppleva utanförskap*, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap Nr 1/2009, Stockholm: FAS 2009. s. 6-10.

Andrén, Olof, Beskow, Per (red.), *De Apostoliska fäderna*, Skellefteå: Artos 2006.

Aulén, Gustaf, *Kristen gudstro i förändringens värld*, Stockholm: Verbum 1968.

Barth, Karl, *Dogmatik i grunddrag*, Stockholm: Gummessons bokförlag 1947.

Beskow, Per (red.), *Svenskt patristiskt bibliotek, Band I, Gudstjänst och Kyrkoliv*. Skellefteå: Artos 1998.

Bexell, Oloph, Ekenberg, Anders & Ström, Per, "Liturgisk ordlista" i Stephan Borgehammar (red.) *Kyrkans liv: Introduktion till kyrkovetenskapen*, 2:a reviderade uppl., Stockholm: Verbum 1993, s. 319-338.

Bexell, Oloph, "Kyrkor i Sverige" i Stephan Borgehammar (red.) *Kyrkans liv: Introduktion till kyrkovetenskapen*, 2:a reviderade uppl., Stockholm: Verbum 1993, s. 66-69.

Bibel 2000, Bibelkommissionens översättning, Örebro: Svenska bibelsällskapet och Bokförlaget Libris 2000.

Bonhoeffer, Dietrich, *Efterföljelse*, Stockholm: Verbum 1995.

Borgehammar, Stephan (red.), *Kyrkans liv: Introduktion till kyrkovetenskapen*, 2:a reviderade upplagan, Stockholm: Verbum 1993.

Den svenska Kyrkohandboken. Del I. Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna. Antagen för Svenska kyrkan av 1986 års kyrkomöte. 3: e rev. uppl. Stockholm: Verbum, 2006.

Dop, nattvard, ämbete: den officiella texten från Faith and Order med kommissionens egna kommentarer, Ny, rev. uppl., Uppsala: Nordiska ekumeniska rådet 1994.

Eckerdal, Per, ”Om den söndagliga mässan i Svenska kyrkan”, *Söndagens mässa, Svenskt gudstjänstliv* årgång 69, T&T 1994:8, Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd 1994, s. 27-41.

Edgardh, Ninna, *Gudstjänst i tiden, Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Lund: Arcus förlag 2010.

Edmondson, Stephen, ”Opening the Table: The Body of Christ and God’s Prodigal Grace” *Anglican Theological Review*, 91:2, 2009, s. 213-234.

Ekenberg, Anders, ”Liturgik: Den heliga mötesplatsen”. I Borgehammar, S,(red.) *Kyrkans liv: Introduktion till kyrkovetenskapen*, 2:a rev. uppl., Stockholm: Verbum 1993, s. 193-202.

Ekumenisk överenskommelse mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionskyrka ,den 2 december 2006, Samarbetsrådet mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionskyrkan, Sandviken: 2008.

Ellverson, Karl-Gunnar, ”Bordet är dukat”, *Nattvardspastoral*, Stockholm: Verbum 1995. s. 50-79.

Ellverson, Karl-Gunnar, *Handbok i Liturgi*, Stockholm: Verbum 2003.

Fahlgen, Mats, *Att uppleva utanförskap*, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap, Nr 1/2009, Stockholm: FAS 2009.

Farwell, James, ”Baptism, Eucharist, and the Hospitality of Jesus: On the Practice of Open Communion”, *Anglican Theological Review*, 86:2, 2004, s. 215-238.

- Forkman, Göran. Vem får vara med? *Nattvardspastoralen*. Stockholm: Verbum 1995, s. 90-97.
- Fornberg, Tord, *Det trovärdiga vittnet. En bok om Nya testamentet*. Skellefteå: Artos 2008.
- Guds kyrka och en levande församling. Rapport från den officiella samtalsgruppen mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionsförbundet*, Stockholm: Verbum 1995.
- Halldorf, Peter, *Eukaristin: så som den firas i övre salen i nya slottet Bjärka-Säby*. Sturefors: Silentium 2005.
- Hallonsten, Gösta, ”Höst och vår i ekumeniken”, *Signum*, nr 1, 2001, s. 25-32.
- Hammar, Anna Karin, *Skapelsens mysterium. Skapelsens sakrament. Dopteologi i mötet mellan tradition och situation*. Doktorsavhandling. Uppsala: Uppsala universitet 2009.
- Henriksen, Jan-Olav, *Teologi i dag. Samvittighet og selvkritik*, Bergen: Fagbokforlaget 2007.
- Hägglund, Bengt, *Teologins historia. En dogmhistorisk översikt*. 5:e upplagan, Malmö: Liber (1956),1981.
- Jeanrond, Werner G., *Guds närvaro. Teologiska reflektioner I*. Malmö: Arcus förlag 1998.
- Jeanrond, Werner G., *Gudstro. Teologiska reflektioner II*. Malmö: Arcus förlag 2001.
- Jeanrond, Werner G., *Kärlekens teologi*, Stockholm: Verbum 2009.
- Kyrkoordningen 2010 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*, Stockholm: Verbum, 2010.
- Lathrop, Gordon W., *Holy Things: A Liturgical Theology*. Minneapolis: Fortress Press 1998.

Lathrop, Gordon W., "Holy Eucharist, Holy Trinity, Real World: On Liturgy and Ordinary Life". *Theology and Mission*, 35:3, June 2008. s. 199-205

Lind, Martin, "Ett ekumeniskt försök i Linköping. Om den koordinerade syrisk-ortodoxa och evangeliska nattvardsmässan vid ekumeniska riksmötet i Linköping 1999", i Anders Jarlert (red.), *Arkiv, fakultet, kyrka. Festskrift till Ingmar Brohed*, Lund: 2004, s. 433-446.

Martinson, Mattias, Sigurdson, Ola & Svenungsson, Jayne, "Inledning", *Systematisk teologi, en introduktion*. Stockholm: Verbum 2007, s. 9-19.

Martling, Carl Henrik, "Världens kyrkor" i Borgehammar, S,(red.) *Kyrkans liv: Introduktion till kyrkovetenskapen*, 2:a reviderade uppl., Stockholm: Verbum 1993, s. 34-65.

Martling, Carl Henrik, & Ahrén, P-O, "Nattvarden som vägdelare" *Nattvardens teologi*, Stockholm: Verbum 1996 s. 104-124.

Martling, Carl Henrik, *Liturgik - En introduktion*, Stockholm: Verbum 2006.

Martling, Carl Henrik, "Från brist till överflöd", *Nattvardspastoral*, Stockholm: Verbum 1995, s. 19- 29.

Nattvarden, Herrens måltid. Samtal mellan romerska katoliker och lutheraner. Kommentarer av Lars Thunberg, *Konfessioner i dialog 3*, Stockholm: Skeab/Verbum 1982.

Nattvardens teologi, Stockholm: Verbum 1996.

Nattvardspastoral, Stockholm: Verbum 1995.

Nuechterlein, Paul, J. "Holy Communion as the Means of Grace to Serve", *Currents in Theology and Mission*, 21 no 5 O 1994, s. 356-364.

Petersson, Lena, *Kärlekens måltid - en studie av mässliturgier i Svenska kyrkan perioden*

- 1986 - 2004, Doktorsavhandling. Centre for Theology and Religious Studies, Lund: 2005.
- Rubensson, Samuel, ”Mångfald och enhetssträvanden.” i Mitternacht (Red.) & Runesson, *Jesus och de första kristna*, Stockholm: Verbum 2006.
- Schmemmann, Alexander, *Eukaristin - kärlekens sakrament*, Skellefteå: Artos 1997.
- Schmemmann, Alexander, *Introduction to Liturgical Theology*, 3: e Uppl. New York: St. Vladimir’s Seminary Press 1986.
- Stendahl, Krister, *Meningar*, Stockholm: Verbum 1986.
- Svensson, Magnus, *Lutheraner möter enhetens utmaning*, Doktorsavhandling, Uppsala: Uppsala universitet 1994.
- Svenska kyrkans bekännelseskrifter*. Stockholm: Verbum 1985.
- Tanner, Kathryn, “In Praise of Open Communion: A Rejoinder to James Farwell”, *Anglican Theological Review*, 86:3, 2004, s. 473-484.
- Vikström, Björn, *Den skapande läsaren, Hermeneutik och tolkningskompetens*. Lund: Studentlitteratur 2005.
- Wingren, Gustaf, *Credo – Den kristna tros- och livsåskådningen*, Lund: CWK Gleerups Bokförlag 1974.

Internetreferenser

Presenteras i den ordning de presenteras i uppsatsen.

Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp samt Remissvar på förslaget: www.svenskakyrkan.se/kyrkohandboken.

Alwall, Jonas, Bergman, Martin, ”Kommunionens form och innebörd” – en undersökning i fyra stift, i *Forskning pågår - från Svenska kyrkans forskningsdagar*. 2005, s. 21-34, Svenska kyrkans hemsida. www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=647146, (2010-12-18, 11:15)

Statistik i svenska kyrkan

<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=645562>, (2010-11-16, 14:10)

Utredningen av motion 2005:53.

Kyrkomötet: www.svenskakyrkan.se/kyrkomotet.

<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=697431>, (2010-11-17, 11:31)

Kyrkomötets organisation

<http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=642992>, Pdf /styrning och ledning, (2010-11-17, 11:26)

http://www.svenskakyrkan.se/tcrot/km/2005/betankanden/G2005_05.shtml#TopOfPage, (2010-11-17 12:20)

Förslaget till överenskommelse mellan Svenska kyrkan och Svenska Missionskyrkan 2004:

http://www.missionskyrkan.se/upload/5420/%C3%96verensk%20Svk-SMK041006_C.pdf, (2010-11-23 22:27)

<http://www.svenskakyrkan.se/tcrot/km/2005/motioner/Mot%202005-053.shtml#TopOfPage>, (2010-11-17 12:17)

Jesus Seminar hemsida: <http://virtualreligion.net/forum>, (2010-11-12, 11:45)

Bilaga 1

Motion till Kyrkomötet 2005:53

Öppet nattvardsbord

Förslag till kyrkomötesbeslut

Kyrkomötet beslutar att uppdra åt Kyrkostyrelsen att teologiskt och pastoralt behandla frågan om ett öppet nattvardsbord också för odöpta och återkomma till Kyrkomötet 2006 med förslag till beslut.

Motivering

I Svenska kyrkan är det möjligt att vara tillhörig i väntan på dopet. En liknande hållning skulle också kunna praktiseras när det gäller tillträde till nattvardsbordet. På så sätt får människor möjlighet att mogna och växa i sin kristna tro i egen takt. Allt fler barn och ungdomar kommer i kontakt med kyrkans gudstjänstliv utan att vara döpta. Det beror på den positiva utveckling som sker i många församlingar där ungdomar sätts i fokus vid utformningen av gudstjänster. I de allra flesta ungdomssammanhang är det just mässorna som är attraktiva. Dit får man komma som man är. Det rimmar inte med vår gudsbild att använda nattvarden för att särskilja människor i innanför och utanför. Vi vet att nattvarden är en vanlig väg, inte minst för ungdomar, in i Svenska kyrkan och till personlig tro.

Det är föga sannolikt att någon av de första lärjungarna vid nattvarden instiftande uppfyllde kriterierna som omnämns i kyrkoordningen. I inledningen av kyrkoordningens 20 kap. om nattvarden står följande: ”Svenska kyrkan har ett öppet nattvardsbord. Alla som är döpta i Faderns, Sonens och den heliga Andens namn inbjuds till måltiden.”

Vi menar att det ligger en motsägelse i denna ordning. Dopet kan uppfattas som en gräns som skymmer öppenheten. På så sätt grumlas gudsbilden som den gränslösa kärleken och vårt uppdrag att vara en öppen folkkyrka mitt i livet.

Vi är inte på något vis ute efter att försvaga dopets ställning. Som folkkyrka i dag finner vi dock ingen anledning till att dopet måste komma före nattvarden tidsmässigt. Regeln är

omöjlig att kontrollera och kan ibland skapa skuld känslor hos den som ”gjort fel”. Båda sakramenten ger uttryck för Jesu generösa öppenhet och respekt för olika människor.

Vi finner det angeläget att denna fråga får belysas pastoralt och teologiskt för att möta nutida och framtida utmaningar. I dag firas nattvard i fängelser, vårdhem, kyrkor och på festivaler och torg. Vi kommer möta allt fler odöpta som ställs utanför genom vårt dubbla budskap. Vi motionerar därför om ett öppet och ärligt välkomnande: – Kom, allt är tillrett! Och där var och en som vill får vara med.

Vid Siljans strand den 20 juli 2005

Johan Linnman Anders Åkerlund

Bilaga 2

Gudstjänstutskottets betänkande G2005:5

Öppet nattvardsbord

Sammanfattning

I betänkandet behandlas motion 2005:53 som tar upp frågan om att teologiskt och pastoralt behandla frågan om ett öppet nattvardsbord också för odöpta. Utskottet föreslår att motionen avslås.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

Kyrkomötet beslutar att

avslå motion 2005:53.

Redogörelse för ärendet

Motionen

Motion 2005:53 skriven av Johan Linnman och Anders Åkerlund Öppet nattvardsbord

Kyrkomötet beslutar att uppdra åt Kyrkostyrelsen att teologiskt och pastoralt behandla frågan om ett öppet nattvardsbord också för odöpta och återkomma till Kyrkomötet 2006 med förslag till beslut.

Läronämnden

Läronämnden har yttrat sig över motionen 2005:53 (Ln 2005:11y). Yttrandet bifogas som *bilaga 1*.

Utskottet

Bakgrund

I Kyrkoordningen 18 kapitel Nattvard står i inledningstexten:

Svenska kyrkan har ett öppet nattvardsbord. Alla som är döpta i Faderns, Sonens och den heliga Andens namn inbjuds till måltiden.

och i paragraftexten:

2§ Var och en som är döpt får ta emot nattvardsgåvorna.

I Kyrkoordningens 20 kapitel Dop står i inledningstexten:

Dopet är en engångshandling, vid vilken Gud treenig tar upp människan i sin gemenskap och för henne in i sin kyrka och församling.

Svenska kyrkan som folkkyrka

I Kyrkoordningens sjätte avdelning om kyrkotillhörighet står i inledningstexten:

Svenska kyrkan är en öppen folkkyrka med uppdrag att förmedla evangelium i ord och handling. Kyrkan har rum för alla, för den sökande och tvivlande likaväl som för den trosvisse, för den som har hunnit kortare likaväl som den som hunnit längre på trons väg.

Svenska kyrkan beskrivs som folkkyrka i Kyrkostyrelsens skrivelse KrSkr 2000:1 där den nationella nivåns uppdrag presenteras:

Nya testamentet talar om ”folk” på många olika sätt. Variationen leder tankarna i olika riktningar. Folkkyrka tonar primärt fram som *gudstjänstfirande församling*. Samtidigt är den kristna församlingen aldrig till för sin egen skull. Kyrkan är folkkyrka också i meningen att den alltid är *församling för andra*, sänd till sin omvärld, särskilt till människor i samhällets periferi. Andra ord ger associationer till folkkyrkan som *gränsöverskridande församling*, som *folkens församling*, ”från skilda länder och språk” (SvPs 361), och som *solidarisk församling*. Vi skall inte välja mellan betydelseerna. Det går inte. Den ena betydelsen glider över i den andra. Men kanske kan betydelsenyanser vara viktiga för vår reflektion över Svenska kyrkans karaktär av just folkkyrka.

Barnkommunion

Frågan om ett nattvardsbord öppet för alla gränisar till frågan om barns tillträde till nattvardsbordet före konfirmationen. Denna fråga aktualiserades vid 1975 års kyrkomöte då en motion 1975:51 föreslog kyrkomötet att besluta att 1968 års kyrkohandbokskommitté skulle få i uppdrag att utreda frågan om barnkommunion och utarbeta ett förslag med tillhörande bestämmelser. Kyrkomötet biföll motionen och kyrkohandbokskommittén fick uppdraget. Uppdraget belv en utvidgning av ett redan tidigare givet uppdrag om att utreda frågan om konfirmanders deltagande i nattvarden före konfirmation. Uppdraget redovisades i samband med förslaget till de kyrkliga handlingarna, SOU 1981:65.

Vid 1979 års kyrkomöte kom frågan upp igen i motion 1979:4 som lyfte frågan om tillträde till nattvarden före konfirmationen. Motionen bifölls. Kyrkomötet anhöll hos regeringen om att nattvardsadmissionerna i 1942 års bönbok kunde utelämnas. Med detta beslut var hindret för barn eller familjekommunion och konfirmanders tillträde till nattvarden under lästiden undanröjt.

Beredningsutskottet föreskrev att pastorala regler för för barns nattvardsdeltagande bör utarbetas och fastställas av biskoparna. 1980-10-08 fastställdes anvisningar av biskopsmötet. Regleringen som ges i dessa anvisningar bygger på pastors ansvar för gudstjänstlivet. Motion 1982:87 lyfte frågan om en familjegudstjänst med nattvard. Motionen bifölls och kyrkohandbokskommittén fick uppdraget. Efter behandling i kyrkomötet 1986 infördes i Den svenska kyrkohandboken 1986, en ordning för familjemässa.

1987 behandlade kyrkomötet en motion 1986:52 om översyn av gällande regler för barns tillträde till nattvardsbordet. I motionen belyser motionären svårigheterna med att olika församlingar tillämpar olika praaxis i fråga om barn - och familjekommunion. Kyrkomötet uppdrog åt centralstyrelsen att låta kartlägga hittills vunna erfarenheter av barnkommunion i ett material åt församlingarna och att vidta åtgärder i samråd med biskopsmötet så att nu gällande anvisningar revideras utifrån nämnda erfarenheter och utifrån kyrkohandbokens ordning för familjemässa och konfirmationsguds tjänst. Denna genomfördes 1987 och visade att erfarenheterna är övervägande positiva.

En arbetsgrupp tillsatt av biskopsmötet och nämnden för gudstjänstliv och evangelisation utarbetade ett förslag till nya riktlinjer för nattvardsdeltagande före konfirmationen, dessa

riktlinjer antogs av nämnden för gudstjäntliv och evangelisation den 5 oktober och av biskopsmötet den 10 oktober 1988.

Överväganden

I Svenska kyrkans tradition är nattvarden de döptas måltid. Därför kan motionen 2005:53 ej tillstyrkas. Vid Svenska kyrkans nattvardsgudstjänster avvisas emellertid ingen som vill delta i kommunionen. I praktiken innebär detta att människor som inte döpts deltar. Detta aktualiseras särskilt i konfirmandarbetet. Samtalen som Svenska kyrkan för med Svenska Missionskyrkan gäller bland annat samma fråga, då Svenska Missionskyrkan här har en annan hållning än Svenska kyrkan.

Utskottet vill understryka vikten av att dop och nattvard hålls samman och kan därför inte tillstyrka någon förändring av Kyrkoordningen som skulle riskera att försvaga dopets ställning.

Hur sakramenten i praktiken förvaltas ligger i den tjänstgörande prästens pastorala ansvar. Det handlar både om att inbjuda till kommunion och att förbereda de ännu icke döpta till dopet.

Uppsala den 30 september 2005

På Gudstjänstutskottets vägnar

Alve Svensson

Xiomara von Börtzell

Närvarande: Alve Svensson, ordförande, Ulla-Britt Emanuelsson, Timmy Leijen, Britt Andersson, Carina Hallesten Hansson, Evy Åberg, Mats Hagelin, Glenn Håkansson, Kjell Söderberg, Anders Åkerlund, Tomas Lång, Lisbet Båfält, Lars Ekblad, Lena Petersson och Christina Holmgren.

Biskoparna Martin Lind och Erik Aurelius har deltagit i utskottets överläggningar.

Läronämndens yttrande

2005:11y

Öppet nattvardsbord

Läronämnden har getts tillfälle att yttra sig över motion 2005:53.

Svenska kyrkan står i den allmänkyrkliga tradition, som gällt alltsedan fornkyrkan, att dop och nattvard hör ihop. Oavsett kyrkotillhörighet inbjuds alla döpta till nattvardsbordet. Det skulle strida mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära att skilja dop och nattvard åt. Fokus i det pastorala arbetet bör inriktas på hur människor, som ännu ej är döpta, kan inbjudas och förberedas för att ta emot dopet och därmed även nattvardens gåvor.

Uppsala den 30 augusti 2005

På Läronämndens vägnar

KG Hammar

Bo Larsson

Närvarande: Ärkebiskop KG Hammar, ordförande, biskop Ragnar Persenius, biskop Martin Lind, biskop Erik Aurelius, biskop Jonas Jonson, biskop Claes-Bertil Ytterberg, biskop Anders Wejryd*, biskop Christina Odenberg, biskop Carl Axel Aurelius, biskop Esbjörn Hagberg, biskop Tony Guldbrandzén*, biskop Hans Stiglund, biskop Lennart Koskinen, biskop Caroline Krook, Edgar Almén, Astrid Andersson Wretmark, Fredrik Lindström, Jesper Svartvik, Curt Forsbring, Cristina Grenholm och Ann-Cathrin Jarl.

* Ej närvarande vid betänkandets slutjustering.